بنگلا
پیٹرن نم

معتصم باللہ شاہد

Ketabton.com

ڈیسمبر ۲۰۲۲

SIKARAAM

www.sikaraam.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلا پېژندنه

ښکلا پېژندنه

ښایست او

جمالیات

د ښکلا اړوند بېلابېل نظرونه، د ښکلا ذوق، د ښکلا موجودیت او نه موجودیت، انساني ښکلا، جمالیاتي حظ، جمالیاتي تجربې، جمالیاتي حس، مافوق طبیعت ښکلا، بدرنګي یا قبحه او نارسیسزم یا نرګسیت

لیکوال:
معتصم
شاهد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپل ګران پلار، مور او
میرمني ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د هغه خدای ج ستاینه بیانوم چي جمال او جلال يې د عدم د کندې نه د وجود صحرا ته بهر کئ او پر هغه پيغمبر دي درود، صلاة او رحمة نازل وې کوم چي د ټول جمال ښتن او سرچينه ده هغه پيغمبر چي ټول کاينات يې د جمالي او جلالي سترګو د رويه پيدا دي او دده پر آل او اصحابو دي درود او رحمت وې.

دا چي انسان د ښکلا او جمال نه پرته هيڅ پرمختګ او هيڅ لاسته راووړنه نه سي درلودلای او د جمال تنده انسان نه پرېږدي چي د جمال څه پرته دي ژوند وکي.

زما هم د ډيره وخته د جمال په اړه زياتي خبري ذهن ته تللې او راتللې او د جمال په اړه مي په پښتو ژبه څو محدودي مقالې ويلې وې نو دا احساس مي وکئ چي د خپل تحقيق موضوع جماليات وټاکم.

دا چې د جمالياتو په هکله يو مکمل کتاب د خوشحال او جمالياتو دئ او يو څو تيت پرک معلومات د مقالو په ډول شته نو ما دا ضرورت احساس کئ چې پر دې موضوع کار وشې او ما ځان دې کار ته وقف کئ.

جمال د انسان داسي ضرورت دئ لکه خوراک او د نوې علومو يوه ارزښتناکه موضوع ده نو د جمالياتو ارزښت به څومره وې دا تاسو لوستونکي ورباندي غور وکئ.

ما د جمالياتو په اړه د اسلامي او د نړۍ د بيلابيلو ژبو د پوهانو نظرونه د خپل تحقيق سر چينه ټاکلې او د غه تحقيق مي ورباندي روان کړی دئ.

په دې تحقيق کي به د جمالياتو د تعريف د مافوق الطبيعت تر جماله تاسو ورسيږئ يوه خبره چي تل بايد ستاسو په ذهن کي وې د جمالياتو علم ساينس نه دئ چي پر تجربه ولاړ وې هر نظر او هر فکر پکښې صحيح او رد دئ. که کوم وخت مي د خپل فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

آس د جمالياتو پر دښته ځغلولی وې دا فکر مه کوئ چې د ښاغلي خبره سل په سلو کې صحيح ده بلکې غور او فکر وکړئ او قضاوت وکړئ.

ما چې څومره د جمالياتو په هکله فکر کړی دئ نو هغه فکر او د نورو پوهانو اندونه دلته ما داسې سره وړلې دي چې هم د جمالياتو موضوع دنړيوالو ښکلا پوهانو په اند تشريح سي، او هم څه نا څه د پښتنو پوهانو اندونه ورسره ګډ کم.

تاسو به هم د جمالياتو په هکله ډيري نظريې لرئ او دلته په دې تحقيق کې هم زياتې نظريې دي کومې چې خوند درکئ وايې خلئ او کومه چې مو خوښه نه سوه رد يې کئ.

دا چې زما لمړنی تحقيق دئ نيمګړی به وې او د ستونزو څخه به ډک وې نو په خپل لوی فضل او مهربانی مو راته بخښنه وکئ.

دا هم تاسو او دايې هم جماليات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماليات

جماليات

جماليات چې په نني عصر کي علم الحسن او د ښکلا فلسفه هم ورته وايي؛ د جمال جمع ده. هغه نظريې چې حسن پېژندونکو د ښکلا په هکله کړي دي په خپل لمن کي ځايوي او د ښکلا پر بېلا بېلو اړخونو رڼا اچوي.

د انسان په راتگ سره د جمالياتي حض خبره د انسان له ترټولو مهمو مسايلو څخه ده. کله چې موږ د انسان تاريخ ته گورو نو لمړنی جنگ او بدبختي هم د جمال نه پيښه ده؛ چي هابيل د جمال او ښکلا قرباني سو ځکه هغه جينۍ چي د قابيل سره پيدا سوې وه؛ ښکلې او جذابه وه او هغه جينۍ چي له هابيل سره پيدا سوې وه بدرنگه وه نو قابيل نه غوښتل چي هغه ښکلې جينۍ چي له ده سره پيدا سوې په هيڅ قيمت له لاسه ورکړې نو ځکه يې هابيل قتل کئ.

د جمالياتو اصطلاح د يوناني ژبي ايستيټک نه اخستل سوې ده،چي د حسن فلسفه هم ورته وايي .

ايستيټک هغه اندروني حس دئ چي د يو څه ادراک په کيږي.

جماليات تر يو حده پراخه مفهوم دئ؛ په دې علم کي نه يواځي ښکلا څېړل کيږې بلکي د ښکلا مقابل چي بدرنگي ده هم تر څېړنې لاندي نيول کيږي. په دې علم کي زړه راکښون، ښايست، جمال، ناز نزاکت، جلال، کبر لويي، دبدبه، وقار، سرلوړي او ځان غوښتنه هم تر څېړنې لاندي نيول کيږې.

که د جمالياتو تاريخ ته راسو نو د پيړيو، پيړيو راهيسي د جمالياتو په هکله تيت او پرک مالومات سته او د هغه په هکله د پوهانو نظريې شتون لرې د افلاطون او ارسطو نظرونه هم د جمالياتو د علم لپاره مهم او ارزښتمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي ارسطو انسان حیوان ناطق تعریف کولی نو په دې مانا چي انسان هغه موجود دئ چي خبري کولای سې عقل او ادراک لري خو نن انسان په حیوان صانع سره تعریف کیږې چي صنع او ایجاد کوي همدا انسان وو چي د ښکلا علم یې د نورو علومو څه بیل کئ او ځانته فن یې وګرځوئ.

د جمالیاتو تاریخچه:

نو د دغه ځایه څخه وایو چي انسان په اتلسمه پیړۍ کي د جمالیاتو علم د یوه نوي علم په څېر نړۍ ته وړاندي کئ او جمالیات یې د یوه بیل علم په څیر څرګند کئ.

جرمنی بام ګارټن (۱۷۳۵ز)لمړنی عالم و چي جمالیات یې د یوه منظم بحث په ډول تر څېړنې لاندي ونیول او پر خپل کتاب یې د استیتیکا نوم کېښود. په دې کتاب کي یې پر جمالیاتو منظم او سستماتیک کار وکئ.

جمالیات د فلسفې یوه برخه ده چي له فلسفې څخه یې جلا کول یوڅه ستنزمن بریښي ځکه د جمالیاتو حس د انسان فکر، خیال، احساس او شعور سره مستقیمي اړیکي لري چي هریو یې د عقلي فلسفې پراخه موضوع جوړوې.

دا طبعي ده، چي انسان په طبیعت کي ډیرو شیانو ته میل کوي او د هغوی سره دلچسپي ښیي خو دغه دلچسپي په بېلا بېلو ځایونو کي بېلي، بېلي بڼي اخلي مثلاً: هغه څه چي د افغانستان وګړي یې خوښوي د ایران خلک ورسره حساسیت لري. هغه رنګ چي ماته ښایسته مالمیږي زما ورور ته خوند نه ورکوې حتی کومه موسیقي چي زما د نن ورځې د خوښي وړ وي کیدای سي، چي څه عمر وروسته هغه موسیقي زما پر غوږونو بد تاثیر وکړي. نو ځکه د ښکلا تعریف کول او محدودول زما په اند مشکل کار دئ.

زموږ په شاوخوا کي خورا ډیرې ښکلاوې سته، چي موږ یې اورو،وینو یې احساسوو یې او موږ د هغې په هکله خبري کو، لکه: د بېلا بېلو هنرمندانو تابلو ګاني، مجسمې، نقاشۍ، شعرونه او ... چي د ښکلا ښکارندویي کوي. ښکلا یا هم جمال چي د نړۍ په هره برخه کي شتون لري؛ یوه مهمه او مغلقه موضوع ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماليات چي په پښتو ژبه کي يې بديل ښکلا يا ښايست دئ؛ په عربي کي حسن او په يوناني کي ورته ايستيټک وايي. د بېلا بيلو زاويو څخه بيل ډولونه لري لکه: د اواز ښکلا، د رنگونو ښکلا، د طبيعت ښکلا، مصنوعي ښکلا او داسي نور... خو په عموم کي جماليات دوه غټي برخي لرې چي حسن او قبحه ده چي حسن هم دوې برخي چي جلال او جمال دئ چي د ښکلاپوهنې د علم اساس جوړوې.

اوس که د ښکلا پوهني دعلم تعريف کوو نو داسي کيدلای سي چي ووايو هغه علم چي د ښايست په هکله تيوري وړاندي کوي او د انساني ذوق څېړنه کوي ښکلا پوهنه ده ځکه د ښکلا په هکله قاضي د انسان ذوق دئ؛ چي دا شی ښايسته او دا بيا بدرنگ دئ نو هغه علم چي د انسان د ذوق څېړنه کوي هغه به د ښکلا پوهني علم وي.

د ښکلا پوهني علم په غير علمي ډول د هر انسان د خوښي او طبعي موضوع ده که په انسانانو کي موږ د يوه مشترک صفت خبره کوو هغه همدا ښکلا ده.

د جمالياتو علم د خپل پراخ او ارت ځيگر کې خورا ډير موضوعات څېړي او د انساني ژوند ډير اړخونه مطالعه کوې؛ موږ وينو که انجينر وداني ډيزاين کوې نو لمړنی اړخ چي په نظر کي يې لري هغه ښکلاييز اړخ دئ که شاعر شعر ليکي که ښه موټر وې يا هم د ژوند نور اړخونه ټولو کي لمړنی ارزښت ښکلا ده.

د ښکلا پوهني د علم موضوع: جلال ، جمال او قبحه ده هغه که په انساني ژوند کي وي يا په طبيت کي يا په اخلاقو کي آن تر طبيت که لوړ هم وي.دا چي هر شی په يواځي ځان نه پيژندل کيږي بلکي هر شی په خپل ضد سره تر ټولو ښه معريفي کيږي او تر څو چي د يو شي ضد ونه پيژنو تر هغو سخته ده چي خپل مقصود دي موږ تعريف کړو نو ځکه د ښکلا په فلسفه کي د بدرنگۍ بحث يو مطرح او تر ټولو مهم بحث بولو او د يو اساسي بحث په ډول مطالعه کوو.

خو د ښکلا پوهني ارزښت دومره لوړ دی چي که هر څومره يې د ارزښته بحث کوو همدومره به نور اړخونه د ارزښت زياتيږي هغه د استاذ پسرلي خبره چي ادبيات د ميړيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

من جوړول دي کله چي دوه تلي ته اچوې لس لويدلي يې همداسي که د ښکلا پوهني پر ارزښت يوه خبره کوو لس نوري را ولاړيږي او ذهن مو اشغالوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن

حسن چي د انسان لپاره اړینه موضوع ده دومره هم ساده نه ښکاري څومره چي موږ یې د نوم سره عادي یو.

په پښتو ژبه کي حسن د ښایست ښکلا مترادف بللی سو او د پښتو ژبي د ډېرو شاعرانو په شعرونو کې یې مثالونه لرو او وینو یې چي حسن او ښایست یو د بل مترادف واقع سوې دي؛ راسئ د میرزا حنان بارگزي د یو غزل څه یو څو بیتونه وگورو.

میرزا حنان بارگزی وایي:

چي د خدای ج عطا پر وشي ښایست ورکه

گڼه نه شي رانیوه په بها حسن

ستا ښایست لره حاجت د زیور نسته

نه زیاتیږي د هیچا په حنا حسن

د حسن د اصطلاحي تعریف دپاره دومره تعریفونه وړاندي سوې دي چي بیخي تر حساب تیر خو موږ به تر ټولو مخکي د قرآن کریم او د مفسرینو نظرونه را اخلو ورسته د یوناني فیلسوفانو نظر را اخلو چي دوی د حسن په هکله څه وایي او ورپسې بیا بېلا، بېلې نظریې رانقل کوو.

الله ج په سورة تین کي فرمایلي دې : ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم)).سورة تین

چي ددې ایات تفسیر محدثین داسي کوي؛ چي الله ج د انسان په حسن خلقت قسم کړی او وایي چي ما انسان په ښکلي او ښایسته صورت کي پیدا کړی دئ.

تفسیر قرطوبي ددې ایات شریف په تفسیر کي یو حکایت رانقل کوي؛ دی وایي چي یو وخت عیسی بن موسی الهاشمي چي د خپلي ښځي سره یې له حد زیاته مینه درلودله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپې په مجلس کې خپلې ښځې ته وویل که ته تر سپوږمۍ نه وې ښکلې نو پرما طلاقه یې نو سمدلاسه هغه ښځه له عیسی نه لرې سوه او ویې ویل زه پر تا طلاقه یم. سهار یې دربار ته د وخت علما راوغوښتل او دا قیصه یې ورته بیان کړه ټولو ورته وویل: ښځه دې طلاقه ده خو د امام ابو حنیفه رح یو ملګری غلی ناست وو څه یې نه ویل کله چې د خبرو نوبت ورغلئ ویې ویل: دا ښځه هیڅ کله نه ده طلاقه او دا ایات شریف یې تلاوت کئ: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم))

صحیح بخاري د صورة حم سجدة په تفسیر کې فرمایي ژباړه : ((چې الله ج لمړی مځکه په دوو ورځوکې، ورسته یې اسمانونه په دوه ورځو کې، بیا یې غرونه، څړځایونه او ښکلا په دوه ورځو کې پیدا کړل)).

یوناني فیلسوفان وایي: ((حسن او قبحه د یوه څیز دوه نومونه دې چې حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند دهوساینې او ارتقا لپاره ضرور څیز دئ)).

دلته دوه څیزونه یاد سوې دي: حسن او قبحه چې یو د بل مقابل واقع سوې دې او د یو شي دوه مخونه بلل سوې دي دلته د نسبیت فلسفه یاده سوې ده چې هیڅ شی مطلق نسته بلکې هر شی نسبي دئ نو حسن او قبحه هم یو نسبي شی دئ. که یوه جینۍ وګورو او ووایو چې دا مطلقې ښایسته کیدای سي دا خبره نیمګړې وې خو که د نسبیت فلسفې ته راسو نو هم دغه جینۍ نسبت یوه ډلو نوجونو ته ښکلې ده خو نسبت نورو ته بیا هم دا جینۍ بدرنګه ده.

که دغه جینۍ یو شی فرض کړو نو یو مخ ته ښکلې سوه او بل مخ ته بدرنګه سوه، یو طرف یې حسن او بل طرف یې قبحه سوه.

دا خبره ښکاره ده چې حسن روحاني اضطراب راولي خو چې ولې یې راولي؟ دې خبره کې تم کیږو دا چې انسان یو حساس موجود دئ او په انسان کې د ښکلا خوښونې ذوق تل وې؛ خدای ج انسان همداسې پیدا کړی چې د دغه حسه پرته ورته ژوند بیخي بې خونده وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ انسانان چي څرنګه خوراک ته اړتیا لرو همداسي استیتیکي یا ښکلاییز حس مو هم یو څیز غواړي چي زموږ دغه حس او دغه لوږې ارامه کړي او هغه ښکلا ده چي انساني روح اراموي.

سنتیانا د حسن تعریف موږ ته داسي پرېښی دی:((حسن په اصل کي زموږ د خوښۍ معروضي شکل دئ یعني حسن زموږ د احساساتو بڼه یا صورت دئ)).

سنتیانا حسن زموږ د خوښۍ معروضي شکل بللی دئ کله چي موږ خوښي احساسوو دغه ته دی حسن وایي خو ده دېته هیڅ فکر نه دئ کړی چي زموږ دغه خوښي د څه شي څخه په لاس راځي که موږ وګورو چي زموږ احساسات خپله د حسن یو اړخ دئ نو مجبور یو چي مقابل طرف یا زموږ احساساتو راپروونکئ اړخ د نظره ونه غورځوو،چي دا به مو د حسین شي سره یوه لویه بې انصافي کړې وې خو حسن څه شی دئ؟ ډیر جمالیاتي پوهان د حسن په پیژندنه کي ګونګ دي او د حسن جامع تعریف وړاندي کول سخت بولي.

موږ چي کله هم د جمالیاتو علم کي بحث کوو د دوو غټو نیمګړتیاوو سره مخامخ یو یوه ډله هڅه کوي چي حسن یواځي د انسان ذهن ته پیبنه سوې خوښي بولي او بله ډله بیا یې یواځي په هغه مادي شي کي حسن لټوې زموږ احساسات د حسن د لیدلو څه منځ ته راغلی حالت دئ نه خپله حسن دئ او نه حسن کیدای سي. موږ تل وایو چي د حسن په لیدلو انسان تاثر اخلي همدغه احساسات زموږ د تاثر د ښکاره کولو بڼه ده چي د حسن په لیدلو یې اخلو.

برانرډ بورکیټ وایي:((د حسن داسي تعریف نسته چي ټول یې په یوه خوله بدرګه کي)).

بورکیټ حسن یوداسي شی معریفي کوې چي منونکئ تعریف نه لرې. دغه حالت تقریبا په ادب او فلسفه کي زیات دئ چي د زیاتو شیانو حتا د ټولو شیانو دپاره نه هم په ادب او نه هم فلسفه کي ټول منلی تعریف سته بلکي هر تعریف تر یوه حده منلی وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تر یوه حده رد سوی وي خو دا په دې مانا نه ده چې حسن هیڅ تعریف کیدلای نه سي بلکي په دې مانا چې د هرچا منلی تعریف نه سو ورته وړاندي کولای.

خو کروس بیا حسن راته تعریف کوې دی حسین هغه شی بولي چي زموږ د لذت او خوند سبب سي هغه که د سترګو د لاري ورنه خوند واخلو لکه یوه ښکلي څهره کتل او که د غوږنو د لاري وي لکه د بلبل ږغ.

ګروس وایي: ((په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.))

کروس یواځي د ښکلي ږغ او ښکلي لیدل سوې شي تعریف کړی خو موږ د ښکلا یوه برخه د پوزې په حس سره هم حس کوو او دی بیخي د هغه په هکله نه دئ ږغیدلی او د حسن له جملې یې ایستلی دئ ځکه لمړی دی وایي هر هغه شی چي موږ ته لذت بخښي خو کله چي دی د سترګو او غوږونو تخصیص کوې نو تعریف نیم ګړی کوې.

حسن لذت بخښي انسان ته ارام ورکوې او درک یې په ظاهري حواسو کیږي هر حس که وې. موږ د حسن د ادراک مرکز زړه لرو خو زړه یواځي ښکلا درک کوې خو دغه ښکلا د ظاهري حواسو د لاري ځان زړه ته رسوې او هلته ځان ته ځای ټاکي.

بیا هم د حسن نیمګړی تعریف وسو حسن یو داسي شی دئ چي کله یې په هکله فکر کوو نو زموږ ذهن ته بېلي بېلي خبرې راځي،ګڼي لانجي مو ذهن راته موشوش کوې او په یو ډول ګنګسیت کي پاتیږو حسن معروضي که موضوعي که ده دواړو ګډوله شی دئ؟ او داسي نوري پوښتنې منګر هم په دې ګنګس توب کي پاته دئ او د حسن تعریف نه کوې.

اې آر منګر وایي:((زه د ډېري مودې نه د حسن په لټه کي یم چي حسن څه شی دئ؟ په سمندر کي ګرځم او تر اوسه د ساحله ډیر لرې یم او په شک کي یم چي زه به خپلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخي ته کله او څنګه ورسيږم ؟اخوا دېخوا ګورم خو زما نظر د مظامينو په کثرت کي ورک سوی دئ.))

موږ مخکي هم وويل چي حسن يو ګرداب ته ورته دئ کله چي ورته ګوري نو حيرت دي لمنه نيسي چي اوس څه ووايې؟ په ذهن کي به يې په هکله ډېر څه لرې خو هيڅ به ورباندي نه سې ويلای ګويته هم حيرت اخستئ دئ.

ګويټې وايي: ((حسن د تشريح وړ څيز نه دئ دا خو د يو داسي خپريدونکې،ښوريدونکي او ځليدونکي سوري په شکل دئ چي عکس يې هم د تعريف په دام کي نه راځي.))

ګويته حسن د لمر غوندي روښانه بولي خو د عکس اخستلو توانايي يې په ځان کي نه ويني او وايي چي دغه روښانه لمر د کيمرې لينز کي نه سي راتللای.

موږ ډېر زيات شيان لرو چي تر تعريف پرته يې ښه پيژنو زموږ محدود انسانان به په دې پوهيږي چي اوبه اکسيجن او د هايدروجن د تعامله منځ ته راغلې لمر هم نه تعريف کيږي او همداسي حسن زموږ زيات ضرورت دئ خو تعريف يې ناممکن غوندي ښکاري نو حسن موږ پيژنو خو تعريف يې نه سو کولای زموږ زيات شمير زيات معلوم شيان نه تعريف کيږي.

حسن يو ضرورت دئ د انسان دپاره خو انسان ته دا مهمه نه ده چي حسن څه خو دا حتمي ده چي هر انسان حسن خوښوي حس کوي يې او خوند ور څه اخلي حسن حسن دئ لکه: لمر روښانه او ښکاره دئ هيڅ ضرورت تعريف ته نه لري حسن که په علمي تعريف وه هم نه پيژنو خو په ليدلو يې پوهيږو چي دا حسن دئ او بس.

جونز حسن يو موضوعي څيز بولي چي کله هم زموږ د هيلو او غوښتنو مطابق شی مخي ته راسي دغه حسن دئ.

اووين جونز وايي: ((د ارزو هيلې او غوښتنې څه چي کومه ذهني ارامي لاس ته راځي حسن دئ)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو جونز دا خبره هیره کړې چې دلته ارزښت تطابق او خاریجي موجود دئ زموږ ذهن خو صرف د یو خیال په وجود کي د یو شي غوښتنه کړې ده او کله چې د دغه خیال تطابق په خارج کي پیدا سو نو هغه حسن دئ نه زموږ خیال.

زموږ د ارزو سره د خاریجي معروض مطابقت حسن دئ حسن ذهني ارامي او سکون راولي خواړه چې موږ خرو موږ مړوې حسن چې موږ وینو سکون او ذهني ارام راکوي اوس که موږ د خوړو ذوق ته مړتیا ووایو نو دا خو یوه نا معقوله خبره ده نو ځکه باید داسي ووایو چې حسن هغه تنزیهي یا مجرد معروضي شی دئ چې مادي شي ته عاریضیږي او د انسان د خوښۍ سبب کیږي.

میا شریف یوه ښه نظریه وړاندي کړې ده ،چې هغه تقریبا معتدله ښکاري؛ ده، د خیال او حقیقت تطابق حسن بللی کله چې زموږ د ذهني یا خیالي غوښتني سره حسن موافقت وکي دغه ګډوله حسن دئ.

میا شریف وایي: ((حسن د حقیقت او اظهار د امتزاج نه یو مخصوص صفت دئ.)

د حقیقت څه که دلته ریشتینولي واخلو نو بیا دلته اخلاقي حسن په حقیقت او مادي حسن په اظهار سره د حسن د تعریف لمني ته ځان اچوي خو که د حقیقت نه د انسان داخلي ایډیال واخستل سي نو خبره د امتزاجي نظریې طرف ته کشیږي چې حسن د انسان د ذهني ایډیال او د ظاهر مطابقت دئ.

حسن نه یواځي د ظاهري څهرې ښکلا ده بلکي اخلاق هم د جمالیاتو د علم یوه پراخه او ارته برخه ده چې په جمالیاتو کي بحث ورباندي کیږي نو ځکه میا شریف حسن د حقیقت او اظهار امتزاج بللی دئ او تر یوه حده یې جامع تعریف وړاندي کړی دئ.

خو اقبال نسیم خټک بیا د حسن تعریف د تخیل اظهار بللی دئ؛ دی بیا هم په دې ګرداب کي ګنګس دئ او دا نه وایې چې اوس حسن د چا خاصیت سو او چیرته یې شتون پیدا کئ صرف د تخیل اظهار حسن دئ اوس د خیال اظهار د بدرنګه شي په هکله هم کیږي نو ایا هغه ته حسن ویلای سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقبال نسيم خټک : ((حسن د استحضار يا تخيل اظهار دئ)).

د ښاغلي خټک صيب تعريف تر ډيره حده حسن د انسان د داخلي حس سره اړوندوي خو تر کومه حده چي مو په حسن کي معروضي فکر نه وي ځای پر ځای کړی تعريف گونگ او نيمگړی دئ؛ حسن تر ډيره نه بلکي تل تر تله د معروض صفت گرځيدلی دئ نه د فکر؛ موږ وايو څومره ښکلې پيغله ده خو تر اوسه هيڅ کله نه وايو چي دا زموږ د فکر ښکلا وه.

ټومسيو ښکلا د جزباتو په قوت سره په يو تصور کي د زياتو حقايقو امتزاج او گډوالئ بولي. دی په ښکلا کي د جذبې د قوت خبره کوې دا چي د جذباتو قوت او د حقايقو امتزاج د حسن نه پرته د قبحي يا بدرنگۍ په حالت کي هم د انسان تأثر جوړيږې نو څه رنگه د حسن داسي تعريف وکو چي د حسن مقابل يا متضاد دي د حسن په تعريف کي گډ سي.

ټوميسو ښکلا داسي راپيژني: ((ښکلا د جذباتو د قوت په تاثير په يو تصور کښي د زياتو حقايقو امتزاج او گډوالئ دئ)).

دغه تعريف هم د ښکلا د موضوعي نظريې دپاره سوی دئ ځکه کله چې موږ حسن يا ښکلا د انسان د جذباتو قوت بولو نو دغه تعريف نه مانع دئ او نه جامع. لکه مخکي چي مو وويله د جذباتو قوت د زياتي بدرنگۍ په حالت کي هم پيدا کيږي او زموږ په يوه تصور کي بې شميره حقايق سره گډيږي خو آن کله کله د يوه حسن په ليدلو سره زموږ د جذباتو قوت شتون نه لري.

خو برک د حسن بيل بيل تعريفونه وړاندي کړې دي. دی حسن يو نسبي شی بولي او وايي چي خدي دغه نسبيت ښکلا راولې دی د شيانو ښه والی ښکلا بولي او د احساس د مخي منځ ته راځي خو کله يې بيا ژبه گونگه پاتيږې او دومره وايي چي حسن دئ،احساسيږي خو تعريف يې نه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برک حسن داسي راپېژني: ((ښکلا تر زیاته حده پورې د شیانو ښه والی دئ چي په انساني ذهن کي په خپله عمل کوې او په دغه عمل کي احساسات برخه اخلي)).

بل ځای بیا داسي وايي : ((د ښکلا څخه زما مطلب په شیانو کي هغه صفتونه دي چي د کومو په وجه په زړه کي محبت پیدا کیږي یا دا قسم څه بله جذبه)).

یا داسي وايي: ((حسن یو نور دئ چي د څیزونو په تناسبي تاثر لوبیږې او دا تناسب پخپله ښکلا ده)).

یا داسي یې تعریفوي: ((د حسن تعریف د ظرافت په شان دئ چي تعریف یې نه کیږي خو د لذت او احساس د مخي یې پیژنو)).

که راسو د برک پورته څلور تعریفونه وه شنو نو ښکلا یو نسبي شی دئ چي په شیانو کي د اجزاوو د تناسب پر بنیاد منځ ته راځي او د خوند د پیدا کیدو لامل ګرځي.

دا چي د تناسب فلسفه تر یوه حده مخکي ایشاره هم ورته سوې په دې مانا چي مطلق څیز هیڅ شتون نه لرې بلکي حسن نسبي خاصیت لرې.

کانت د حسن دپاره د ضرورت نه شتون او د خوښۍ احساس شرط بولي. د ده تعریف تر یو حده د حسن د پیژندنې سره سرخوري ځکه کله چي موږ کوم حسین شی ته ګورو؛ حتماً موږ ته خوښي بخښي او کله چي د ضرورت نه شتون په اړه وايي نو که څه هم موږ ته ښه خواړه چي کله موږ وږي یو زیاته خوښي بخښي خو دا زموږ جسمي ضرورت دئ خو تر یو حده د حسن خوښي بخښل هم د ضرورت د مخي کیږې څه رنګه چي موږ خوړو ته ضرورت لرو هم داسي دجمالیاتي لوږي د ارام د پاره حسن ته هم ضرورت لرو او کله چي دغه ضرورت پوره سې نو موږ خوښي احساسوو.

وکړ کانت وایې: ((هغه شی ښایسته دئ چي د څه غرض نه پرته موږ ته خوښي راکي)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د کانت خبره موږ ومنو چي بې له ضرورته نو هنرمندان ولې مجسمې او انځورګران انځورونه وباسي ؟ ځکه چې انسان هرڅه د خپل ضرورت پر بنیاد منځ ته راوړي دي. جولین مارس وایي که موږ طبعي ښکلا جمالیات وبولو خو مصنوعي ښکلا به ضروریات وبولو.

جولین مارس داسي وایي: ((ګڼ فطرتي څیزونه دې چي نیغ په نیغه سره یې په ځاني ډول ښایسته بللی سو لکه: ګلونه، جواهرات، سبزه زار او ښکلی رخسار او څه داسي شیان هم سته چي بنده د ځان د پاره د یوخاص مقصد دپاره جوړ کړې وې د نورو څیزونو علاوه لکه مجسمه انځورونه او داسي نور)).

وروسته لیکې: ((چي جمالیات همیشه په دې شک کي دې چي اوله ډله چي طبعي ښکلا ده او خپله ښایسته دې د حسن سره تعلق لري او دویمه ډله په ضروریاتو پورې اړه لرې)).

خو زما په اند هره ښکلا چي انسان ته خوښي بخښي لامل یې همدا دئ چي انسان ورته ضرورت لرې.

خو السیفرون حسن یواځې د هغو شیانو خاصیت کړی چي په سترګو لیدل کیږې لیکن دی د بلبل خوږ ږغ او د معشوقې د زلفو د خوشبویۍ حسن ته نه دئ ځیر سوی او حسن یو خاص او ځانګړی تناسب بولي. دلته تاسو ته د السیفرون او یوفرانور تر منځ د یو مکالمې یو څو ټکي د ښکلا پیژندني د ښې تشریح دپاره راوړو:

یوفرانور: هر چاته مالومه ده،حسن هغه دئ چي د خوشالۍ سبب وګرځي.

السي فرون: یا داسي نه ده! صحیح خبره داده چي د حسن احساس صرف سترګي کولی سې.

یوفرانور: په عمومي توګه د حسن تعریف داسي نه سې کیدلای چي حسن هغه دئ چي خوښي وبخښې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

السي فرون :زما خیال دئ چي داسي نه سي کیدلای.

یوفرانور نو بیا څرنگه حسن تعریف کولای سو؟

السي فرون: حسن په یو خاص تناسب یا موزونیت کي وجود لرې چي د سترگو دپاره خوندور وې.

یوفرانور :ایا دغه تناسب په ټولو شیانو کي یو ډول دئ یا په مخلتفو شیانو کي بیل بیل دئ؟

السي فرون: مختلف! په دې کي هیڅ شک نسته چي د غوایي تناسب به په آس او د آس به په غوایي کې ښه ښکاره نه سې دغه خبره موږ په بې روحو شیانو کي هم کولای سو.

رابرټ برجز بیا حسن د باطن او ظاهر گډوله بولي چي د انسان جذبات راویښوې؛دی وایي حسن حس کیږې او د جزبو راپارولو لامل کیږې.

رابرټ برجز وایي:((حسن په هغه باطني اثراتو او د مظاهرو په خوبیانو کي د ټولو نه اعلا اثر دئ چي د احساساتو له لارې د انسان په ذهن کي روحاني جذبات راویښوې)).

هیوم وایي:((حسن په خپله څه شی دئ؟ دا خو موږ ته مالومه نه ده خو موږ هغه شی ښایسته بولو چي دلکشي ولري او د کوم شي نه چي موږ ته رواني راحت راځي)).

هیوم حسن د راحت حاصلولو لار بولي چي انسان ته راحت ورکوې؛ دلکشي به لرې. دی هم د حسن تعریف دا نه بولي بلکي وایي چي موږ داسي شي ته ښایسته وایو؛ خو کله چي د راحت خبره کوې نو تر ډیره حده د استفادي نظریه ورڅخه ښکاري او هر هغه شی چي گټمن وې انسان ته راحت ورکوې .

ونکل مان حسن د گټي شی نه بولي. دی وایي چي که هر څومره یې خوند خراب وې بیا هم د چینې د سپینو اوبو قیمت همغه دئ؛جمال جمال دئ؛ گټه او نا گټورتوب پر حسن کومه اغیزه نه کوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکل مان((د حسن اصلي سرچينه د پرويډ غوندي د انسان ژنده غريزه بولي او حسن د هغه ځايه را بهيدونکې وياله بولي چي نړۍ خوړوبوي)).

ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څير دئ چي د چينې د منځ نه را ايستل سوې وي که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وي خو ددې اوبو قدر او قيمت زيات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.

دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوي: حسن د داخيلي صفت په حيث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسي خيال دئ چي تجزيه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په يو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچينه يې شهوت دئ.

حسن د يو شي داخلي صفت دئ چي تغير کوي بدليږي او رابدليږي که حسن خاريجي يا مادي وای نو هيڅکله يې ادلون بدلون نه منلی بلکي د دې څه دا مالميږي چي حسن يو مانوي شی دئ چي د عرض نه يې بللی سو لکه خوند.

حسن صفت دئ او صفت ذات نه سي کيدلای لکه ښه هلک ښايسته جنۍ دنگه ځواني رنگين ماحول. نو ځکه ويلای سو چي حسن د مجردي پديدي په څير په نړۍ کي شتون لري او د ماديا تو په لمن کي د ځان دپاره وجود لټوي.

حسن چي هر شی دئ هر رنگه يې تعريف کوئ ارزښت يې ډير دئ. آسانتيا گانونه د حسن په هکله وايي: که له تا سره دوې ډوډۍ وې يوه خرڅه که او د لاله گل ور باندي واخله.

خو کراوز بيا د اسانتيانا نه هم حسن ته زياد ارزښت ورکوې دی حسن ابدي شی بولي.

کراوز وايي:((حسن ابدي شی دئ او موږ دا ويلی سو چي دا له پخوا څخه د يو اسماني شي په توگه شتون لري)).

د کراوز د تعريف څخه دا معلوميږي چي حسن تلپاتي څيز دئ لکه افلاطون چي وايي: حسن تلپاتي څيز دئ گلان ځي او راځي خو د ښکلا او حسن فکر تلپاتي دئ بله خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي کراوز يې کوي چي حسن يو اسماني څيز دئ په دې مانا چي حسن د مافوق الطبيت برخه ده نو ځکه په مادياتو کي حسن تلپاتي نه سي کيدلای.

رمکن وايي: ((هر مادي شی چي موږ ته خوشحالي بخښي او په عموم کي فکر پرې وسي، خصوصيات يې ښکاره وي او سيده په سيده ذهن ته لار وکي او په يو ډول نه يو ډول له ضرورته خلاص وي؛ زه دې ته ښکلا وايم)).

رمکن ښکلا مادي شی بللی خو زما په فکر ښکلا يو عرض دئ که ښکلا په مادي شي کي شتون ولري يا هم مادي سي نو زيات وخت وينو چي يو انسان ښکلی دئ خو د وخت په تيريدو سره يې ښکلا د منځه ځي خو همدغه انسان چي ماده ده پاته وې نو ولي دغه ښکلا با وجود د دې چي همدا انسان پاته دئ له منځه ځي.

نو ځکه بايد ښکلا د مادي شي يو صفت وبولو او دغه ماده ښکلا ونه بولو ښکلا له منځه ځي او منځ ته راځي يو وخت يې صفت جوړيږي خو بل وخت نه.

ښاغلی رياض الحسن د ښکلا په هکله وايي: د درياب پر غاړه چي د ماښام د شفق عکس په اوبو کي په نظر راسي نو د صبر لمن د بنده له لاسه خلاصه سې يا د پسرلي په موسم کي په يو رنګين سهار کي چي د چمن ګلونه د نسيم په څپو زانګي،رقص کوي او د غنچو په مخ مسکا لوبيږي نو زړه د صبر بندونه وشکوې کله کله د نامعلومې جذبې له کبله بنده،بې تابه سي او شفق ته د زړه د ارما نونو خون ووايي او کله د بلبل په چغار کي د خپل زړه درد او فرياد اوري. دغه وخت په زړه کي يوه څپه را پورته سي چي زړه په خپله يو لذت حس کړې او چي کله دغه ډول حالت د هر موجود په مقابل کي انسان حس کړې نو هغه مقابل څيز ته حسين وايي.

والټر پيټر وايې:((حسن جامع تعريف نه لرې ځکه چي حسن يو انفرادي کيفيت دئ او عام قياس پرې نه سو کولی)).

انفرادي کيفيت په دې ډول دئ چې هر څوک يې د ځان له نظره تعريف کوې او پر انفرادي کيفيت عام قياس ناممکن دئ نو ځکه يو جامع تعريف ورته نه سو وړاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای بلکې هر څوک یې د خپل علم او ذوق سره مطابق تعریفوې زه یې یو ډول تعریفوم بل څوک یې بل رقم او بل څوک یې بل ډول تعریفوي.

راسئ چي پښتون فیلسوف غني خان هم د حسن په هکله وپښتو چي څه وایي د ده یو نظم چي حسن ته یې لیکلی دلته را اخلو.

غني خان وایي:

اوه تپوس د مانه مه کړه

سمندر شي څوک تللی

څوک سپوږمۍ شي رانیولی

څوک زهرا شي ښکلولی

حسن پلار د میني او مور د عشق

پکښي پټ دي ټول سپین او تور

دده خیال همه زور د عشق

په سرو شونډو بلی ښکلی اور د عشق

دا بابا د سور او سرور دئ

دا تعبیر د جلال او نور دئ

دا مکه د سترګو خندا کي

دا په هره کوڅه کي طور دئ

د آدم د نوم بس دا یو سبب

د بهار سبب د رڼا سبب

د هوا د ژوند او ارمان قیصه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرود د رقص او د ژړا قیصه

دا جواب د لکونو سوالونو

نشته هیڅ د ژوندون بل جواب

دا صوفي ته محراب او منبر

لیوني ته کباب او شباب

دی د خیال او رنګ دنیا کي

پلوشه د میني د یار ده

دا د رحم پیغام او وعده د وصال

رالیږلې غلام له دلدار ده

دا د مرګ سبب

دا د ژوند ضرور

دا د ګناه تعریف

دا د میني راز

دا د سوز خوند

دا مستي د ساز

هر نظر یې شراب دی مستي ده

دا د روح لیونۍ میخانه ده

د بنده او اقا د زړه راز دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوندون او جنت افسانه

دی حسن د تعریف شی نه بولي خو دی د انساني اړیکو سبب حسن بولي آن د انسان اړیکه د خدای ج سره هم د حسن پر بنیاد بولي دی حسن انفرادي ذوقي مسله بولي چي هر څوک یې د خپل ذوق مطابق تعریف کوې حسن انسان ته د سرور او خوشحالۍ بخښونکۍ بولي او د حسن دوه ډولونو ته ایشاره کوې چي جمال په نور سره او جلال په خپل نامه سره یادوې.

حمزه بابا بیا حسن د ژوند دویم نوم یاد کړی او د تعریف بار یې د حسن دوږو غورزولی دۍ او خپل ځان د حسن په تعریف پسي نه لالهانده کوې خو ارزښت یې دومره بولي چي د ژوند دویم نوم یې یاد کړی دۍ.

حمزه بابا وایي:

حمزه ستایه ښکلا چې دا د ژوند بله نامه ده

بې دې نه بل تعریف ډېرې خبرې ډېرې خولې

خو بل ځای بیا حسن د محبت تخلیق بولي او کله چي موږ مینیږو نو حسن منځ ته راځي. که څه هم زموږ عامه مفکوره دا ده چي حسن مینه پیدا کوې خو حمزه د دې خبري پلوی نه دۍ بلکي دی وایي مینه حسن پیدا کوې نه حسن مینه. هغه ښکلا پوهان چي حسن معروضي بولي او په خاریجي نړۍ کي یې شتون وایي هغوی حسن د میني پیدا کوونکۍ بولي او څوک چي د موضوعي نظریې پلوي دې هغوی حسن د میني پیدا وار بولي.

د غزل بابا وایي:

ښکلی تخلیق د محبت دۍ حسن

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه یې تایید هم یې تردید کومه

بل ځای کي حسن د خدای ج حسن بولي او دې ته تسلیم سوی چي مادي حسن بقا نه لري یواځنی حسن مافوق الطبعي حسن دئ چي انسان ته دایمي سکون ورکوي. او وایي که هر څو خلک حسن توازن ترتیب د اجزاوو ترتیب بولي خواصل کي حسن د خدای ج دئ.

حمزه بابا وایي:

حسن که هرڅو د توازن نه عبارت دی

روح د توازن په دې حسن کې عفت دی

حسن د خالق له خپل جماله عبارت دی

وریې کړو انسان ته چې حامل د خلافت دی

خوشحال بابا حسن د انسان د داخلي تاثر نه د چا پر مخ مینیدل بولي خو دغه تاثر ده څه نه پیدا کیږي دا مسله موغلقه او گونگه که څه هم په دې هر څوک پوهیږي کوم څیز چي موږ متاثره کوې حسن دئ خو سخته خبره دا ده چي موږ دغه تاثر له کوم څه نه او ولي یې اخلو.

خوشحال بابا وایي:

حسن یو اثر دئ چي د چا په مخ کي وسي

نه هغه چي کړه وړه ښه لري صاحب جمال دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو که د ټولو تعریفونو څه یو نچوړ راباسو نو ویلای سو چي حسن د مادي ضرورتونو پرته د حس د لاري د انسان د روح خوشحاله کونکئ جذبه راوستونکئ دئ چي د مقابل شي او خیال د توافق په وخت کي حاصلیږي.

بیا هم نه سو ویلای چي دا تعریف تر کومه حده صحیح او تر کومه غلط دئ او کله هم د مطلق قضاوت دعوه نه سو کولای حسن جذبه پاروي انسان ته خوښي بخښي او د خیالي ایډیال سره یې توافق بیخي ضروري دئ ځکه که د خیالي ایډیال سره توافق ونه کړې نو هیڅ کله موږ ته خوښي نه بخښي. خو یوه خبره باید د حسن په تعریف کي هیره نه سي چي حسن ترس ویره هم د انسان په زړه کي خپره وې کله کله دومره تعجب زموږ په داخل کي و شندې چي هیڅ یې تصور نه سي کیدلای.

حسن د انسان د جذباتو راپارونکئ څیز دئ چي مادي شیانو ته عاریضیږي له منځه ځي او راځي کله زیات وي کله کم په بیا بیا لیدلو سره یې جذابیت د منځه ځي ځکه تنوع پکښي کمیږي او انسان ذهني سکون او ارام بخښي.

حسن د رنګونو امتزاج دئ چي په تناسب کي شتون ولري او د انساني ایډیال سره توافق و ښیي او تر یو حده به نوې والی هم لري.

یوه بله خبره چي زه ور سره زیات سرګردانه یم داده چي انسان د ضرورت پر اساس د حسن غوښتنه کوې یا هم بیله ضرورته که موږ بعضي د حسن تعریفونو ته سر ور ښکاره کو نو دوی د ضرورت پرته خبره دحسن تعریف ته ور ټیله کړې ده زما په فکر بې ضرورته انسان د هیڅ شي غوښتونکئ نه دئ بلکي د انسان ایستیتیکي لوږي انسان دې ته اړ کوې چي د حسن په لیدلو خوشحالي او خوښي ترلاسه کړي.

خو زما په اند که چیرته یې د ضرورت سره د مادي کلمه اضافه سي نو بیا به څه نا څه خبره خوندوره سي.

که په عمومي ډول ووایو څه چي خوند راکئ حسن دئ او کوم څه چي خوند رانه کئ قبحه یا بدرنګي ده ځکه هر هغه شی چي موږ ته خوښي بخښي ښکلی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن عام دئ جلال او جمال يې بيا د اقسامو په ډول منلی سو او قبحه يې متضاد دئ حسن په پښتو کي ښکلا ښايست په عربي کي همدا حسن په لاتين کي ايستيتک او په انګريزي کي ورته بيوټي وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکلا په هکله نظريې

د پخوانيو ليکوالو د نظريو له مخې ښکلا په کثرت کې د وحدت په تلاښ کې وه او حسن يې د مافوق الطبيعة سره تړئ او د خيال سره يې اړيکه ورکوله.

يونانيان بيا زيات معروضي نظريې ته تللي وو دوی ښکلا په موزونيت د اعضاوو تناسب او هماهنگۍ کې ليدله. کوم شي چې به دغه صفات درلودل ښکلی وو کوم شي چې به دغه صفات نه دلودل بدرنگ يې بللی.

سقراط حسن پر گټې بنا کړی وو ده ويل:کوم شی چې گټه ونه لري ښکلی نه دئ.

سقراط دا نظر درلودلئ هر شی چې بې فايدې وې ښايسته کيدلای نه سي چې د استفادې نظريه هم ورته وايي او دوی هر څه د انسان د گټې سره تړل هغه که شعر وې که مجسمه سازي وې که کوم بل هنر وې دوی به بې گټې شيان ردول او هر څه يې د مادي گټې تابع گرځول.ددې نظريي پيرو کسان دومره په مادياتو کې ورک پاتيږي چې آن د جمال ننداره هم بې گټې شی بولي.

تهامس ايکونياس وايي: ((د يو سړي د وجود ښايست په دې کې دئ چې د هغه جسماني اجزا په خپله کې ښه تناسب سره ولرې او ورسره د رنگ د ښکلا خاصيت چې هم آهنگي ده پکښې موجود وې)).

ايکونياس حسن په ترتب کې د اجزاوو وليدئ يعني که له رنگه سړی وچ کلک وي دغه جگوالی ورته ښکلا نه بلکې بدرنگي ده که د واړه مخ سره اوږده پزه ولري بيا هم بدرنگه ښکاري او داسي نور نو ځکه ترتب د اجزاوو حسن دئ.

ورسته ښاغلی ايکونياس ليکي ښکلا زموږ ادراکي وصف سره تعلق لرې ځکه هغه څيزونه ښکلي گڼلی سو کوم چې زموږ نظر ته حظ ورکوي. ددې دپاره حسن په موزون تناسب کې دئ چې حسيات د دوی په ليدلو خوشحالي حاصلوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی حسن د انسان د ادراک یا خیال سره تړلي برخه بولي یواځې د موجود خاریجي صفت یې نه بولي نوموړی وایي ځکه توازن ته حسن وایو چي په همدې سره مو ذهن ته حظ حاصلیږي او خوند اخلو.

بیکن د حسن معیار تجدید او نویوالی بولي دی زیاتوي که په حسن کي تجدید نه وي نو حسن منځ ته نه راځي چي دا بیا یو نا مکمل حسن بللی سو.

بیکن وایي:((داسي غوره حسن هیچرته هم نسته چي په تناسب کي څه نوی والی ونه لري)).

دی حسن د تجدد نه پرته نه بولي نو داسي ښکاري کله چي یو حسن زیات تکرار سي حسن یې د تکرار په اندازه پیکه او بې خونده کیږي یواځې تناسب حسن نه سو بللی بلکي د تناسب تر څنگ یو نه یو ډول تنوع او تجدد هم باید په هر حسن کي شتون نه لري، هغه عربي مقوله ده(کل جدید لذیذ) هر نوی شی خوندور دئ.

نو کله چي په یوه شي کي هم موزونیت وي او هم څه نا څه تجدد ولرې نو بیا یې د کشش قوه دونه پیاوړې کیږي چي موږ به دې ته نه پریږدي چي بل طرف ته سترگي ورڅه واړوو بلکي په هغه شي کي مو تر هغو سترگي گنډلي وي چي راڅخه پنا کیږي.

الیکزنډر هم حسن د اجزاو په موزونیت او یووالي کي ویني.

سمویل الیکزنډر لیکي:((د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کي دئ)).

سینټ اگینسټاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې.

دی وایي:((حسن په تناسب او هماهنگۍ کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په په اجزاوو کي تناسب پروت وي)).

نارولا وایي: ((یوازې غټې سترگي او دنگه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیو نارولا لیکي: ((تاسو یوې ښځې ته د هغې د ښایسته پزې او ښایسته لاسونو پر اساس ښایسته نه سئ ویلی بلکې تاسو هغې ته هغه وخت ښایسته ویلی سئ چې د هغې ټول اجزأ همآهنګه وي))

ونکل هم د تناسب نه پرته حسن نه ویني.

ونکل مان لیکي: ((تناسب د ښایسته شي یو موهم جز ګڼلی سو)).

اډلسن هم د تناسب پیروی دئ نوموړی وایي: ((تناسب د هغې باطني خوشحالۍ یوه زریعه ده چې لامل یې ښکلی شی دئ.))

پوپ وایي: ((د ظرافت غوندي چې طبیت کي کوم شیان زموږ پر زړه اثر کوې دا د مخصوصو اجزاو عمل نه دئ دا صرف سرې شنډې توري یا شنې سترګي نه دې چې موږ ورته حسن وایو بلکې د ټولو اجزاوو اجتماعي قوت ته موږ حسن وایو صرف یو اندام انسان په تعجب کي نه اچوي بلکي د ستایونکي سترګو ته ښکلي شی ټول اجزا رامخته کیږي.))

بوالیو حسن د تناسب تعادل نیک مفهوم کي نغاړي.

بوالیو لیکې: ((حسن په اعتدال نیک مفهوم او ادبي تناسب کي پټ دئ.))

کروساز بیا داسي وایي: ((د حسن صفتونه تنوع وحدت باقاعده ګي ده بل ځای بیا د حسن په هکله وایي: په کثرت کي وحدت تناسب موزونیت.))

ډاکټر سید عبدالله لیکې: ((د حسن په هکله سره له دې چې ډیرې نظریې وړاندې سوې خو بیا هم د حسن زاړه صفتونه دې وحدت تناسب هماهنګي)).

جي ډي هارډنګ وایي:تنوع د حسن دپاره ضروري ده او د حسن څه نه بېلیدونکی شی دئ.چیرته چې تنوع نه وي هلته به حسن نه وي نو څرنګه چې تنوع د حسن دپاره ضروري ده؛همداسي د کامل حسن دپاره لامتاهي تنوع ته اړتیا ده دغه لامتناهي تنوع ده چې د فطرت تکمیل کوي او ددې په نه شتون کي د هنر هر کار نیمګړی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیم کانگرو لیکي: ((د تناسب نه پرته یو شی هم ښایسته نه دئ چیرته چي تناسب او هماهنگي نه وي نو هلته نه د چا سترگي خوږېږي کیږي او نه د غوږونو دپاره خوښي پیدا کیږي)).

جې تې فشرز درې اصول وړاندي کوې او وایي که دا درې اصول یو ځای سي ښکلا رامنځ ته کیږي لکه په کثرت کي وحدت مطابقت ،وضاحت ،صداقت.

فرویډ د انسان جذبات او احساسات د انسان د ږندې غریزې یعني شهوت سره وتړله او په خپلو تجربو سره یې دا ثابته کړه.

فرویډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ږندي غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چي ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلې.

د فرویډ نظریه د افلاطون د نظریې سره نژدې ده او د انسان په اندرون کي یې ښکلا ځای پر ځای کړه حسن ایډیال بللی او دغه ایډیال تل پاتي وو ده ویل ښځي او گلان خو نه پاتیدونکي څیزونه دي او مرې خو د ښکلا ایډیال او فکر تل پاتي دئ .

دی د ښکلا د خاریجي شتون څخه منکر و او ښکلا یې د فکرونو زیږنده بلله ده ویل هیڅ کوم شی ښکلی او بدرنگ نه دئ بلکي ښکلا او بدرنگي د انسان په حواسو کي شتون لرې.

هغه ویل هغه تابلو یا انځور چي په خیال کي جوړیږي هغه باید د اجزاو ښکلا او جزابیت زیات وې او کله چي هنرمند د طبیت په تقلید یو هنر پنځوې په خپل خیال د طبیت څخه فاصله اخلي او په خیال کي حسن ایډیال شکل ږدي او بیا د هغه څه خپل هنر پنځوې.

افلاطون ویل نو ځکه ټول ښکلي موجودات په کایناتو کي نه بلکه قدرتي ښکلا ده او د الله ج د جمال په ښکلا کي شامل دي او هیڅ واټن نه ورسره لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه کله چي هنرمند کله یو هنر پنځوي نو د حقیقت څخه لري والی غوره کوي او د تصور په نړۍ کي ځانته حسن لټوي چي غني خان هم خپل د جانان حسن تصور کي جوړولئ غني خان وايي:

زه یم ناست ځان له جانان یو تصور کي جوړومه

کله يې سترګي تورومه کله يې شونډي ښکلومه

او خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د قدرت نظاره بللي او په هرڅه کي يې د هغه مخ ننداره کوله چي د ډيري پيدا کيدو څه ور څه ناپديد وو خوشحال بابا وايي:

په هر څه کي ننداره د هغه مخ کړم

چي د ډيري پيدايۍ څه ناپديد سو

خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د جمال او قدرت نظاره بولي او په هغه کي د خدای کمال مطالعه کيدلای سي.

خو ارسطو چي د افلاطون سره هم عصره فيلسوف ده ويل ښکلا په شيانو کي ده موږ هغه وينو او درک کوو يې ارسطو د خاريجي ښکلا شتون منلی خو ويلی چي هنر يواځينی شی دئ چي موږ ته ايډيال انځورونه وړاندي کوي.

د هنر ښکلا تر طبعي ښکلا لوړه ده. ځکه که څه هم ښکلا په شيانو او کايناتو کي ده خو هنرمند صرف د هغه نيمګړتياوي اصلاح کوي او هغه د بشپړ ښايست په څير وړاندي کوي.

ارسطو وايي چي:((کاينات د خالق هنر دئ اوهغه تر ټولو ښه هنرمند دئ او کولای سي چي تر ټولو ښه ښکلا په کايناتو کي منعکسه کړي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا محمد شریف لیکي: حقیقت دادئ که نن ماته یو منظر ښکلی نه مالمیږي خو پرون راته ښکلی ایسیدئ یعني که نن ماته دغه منظر یو عام منظر ښکاري خو پرون راته جمالیاتي حقیقت ښکاریدئ نو ددغه فرق وجه د منظرې د مستقلو صفاتو سره تړل ښه کار نه دئ بلکي ددې باعث زما د ذهن یو خاص عمل دئ.

دی حسن او ښکلا زموږ د خیال او فکر برخه بولي دا چي خیال او فکر بدلیدونکئ دئ همداسي زموږ د ښکلا زوق او زموږ د پاره په بهرنۍ نړۍ کي ښکلا بدلیدونکې ده.

اسپینوزا هم د میا محمد شریف غوندي د خیالي ښکلا پلوې کوې او ښکلا د انساني فکر زیږنده بولي دی په نړۍ کي یا په خارج کي د حسن او قبحي پلوی نه دئ بلکې د ښکلا بدرنګۍ د پیدا کیدو لامل زموږ فکر بولي.

دی وایي:((په کایناتو کي خو نه کوم شی ښایسته دئ نه بدرنګه دا یواځي د انسان خپل موضوعي کیفیات دي چي د کومو په سبب یو شی ښایسته یا بدرنګه مالمیږې. زه تاسو ته وایم چي په فطرت کي حسن او قبحه نسته نه ترتیب ورسره تړم،نه بې ترتیبي،شیانو ته زموږ خیال ښکلا او ښایست ورکوي)).

ډیویډ هیوم هم ښکلا په زړه کي بولي او د خارج څخه یې نفي کوې.

دی وایي: ((حسن په شیانو کي کوم صفت نه دئ دا صرف په هغه زړه کي وي چي د دوی په هکله فکر کوي نو ځکه هر زړه د یو بیل حسن ننداره کوي امکان لرې چي یو شی دې یوه انسان ته ډیر ښکلی وې خو بل کس ته بیخي ښکلی نه وي)).

ایف کریټ هم په مجرده نړۍ کي ښکلا نه مني دی ښکلا د خوشحالۍ او مبني په څیر بولي دا چي مینه او خوښي په مجرده نړۍ کي ده همداسي حسن هم کوم شتون نه لرې.

دی وایي: ((کوم شیان چي موږ نوې ګڼو ددې د موازنې دپاره دا فرض ګڼم چي په دغو څیزونو کي یو مشترک صفت نسته ولي د دغو ټولو شیانو په حقله دا زموږ موازنه ده)) .(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی خپلې خبرې داسې غزوې خوشحالي زموږ د ذهن نه بهر هیڅ وجود نه لرې او دغه مثال د مینې هم دئ چې د ذهن نه بهر وجود نه لرې.

فروفیسر اییر کرامي هم بهرنۍ نړۍ کې د حسن د شتون څه منکر

دی وایي:((په عام ډول د فن او جمالیاتو دپاره څیزونه وجود نه لري او که وجود ولري نو هغه تجربې دې.))

او حسن د شیانو صفت نه دئ بلکه د شیانو د تجربو پر بنا د حاصل سوي انداز نوم دئ.

د جمالیاتو یو عالم کروچې وایي:((فطرت د هغو خلکو دپاره ښایسته دئ چې د هنرمند په سترگو ورته وگوري. کله چې څوک د فطري حسن سره مخ سي نو د هغه مثال داسې دئ لکه لکه د تلاب پر غاړه چې نرگس ولاړ وې)).

دا چې څوک حسن خارج څوک داخل کې بولي خو له دې څخه انکارکول سخت دی چې په حسن کې د نیمایي نه زیات د خارجي موجود لاس دئ کوم چې موږ ښکلی بولو او هیڅ انکار ورڅخه نه سو کولای.

کرنلي زیسکي خپل فکر داسې وړاندې کړی دئ ((فکر کوم چه هیڅوک به په دې کې تردید او شک ونه لري په طبعیت کې حسن او ښکلا وجود لري ښکلا زموږ تر ذهني عواطفو مستقله او اخواته پرته ده.)

سعید احمد رفیق صیب هم دغه خبره تاییدوې چې د حسن خارجي څخه انکار نه سي کیدلای.

دی وایي: ((حسن په حقیقت کې نه موضوعي دئ نه معروضي بلکه دا د موضوع او معروض شاهد او مشهود تر منځ د یو خاص تعلق نوم دئ.))

میا محمد شریف بیا لیکي: ((حسن د موضوع او معروض گډه نتیجه ده چې د یوې ریشتې د مخې منځ ته راځي.)) (پورته مأخذ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په جمالیاتي تجربه کې موضوع او معروض دواړه د یو بل سره نه شلیدونکي اړیکې لرې.

دلته میا محمد شریف یوه معتدله لاره نیولې چي د خیال او خارج د امتزاجه لاس ته راځي او ددغو دوو توافق حسن دئ سارتر هم د امتزاجي نظر یې پلوی بریښي.

او وایي: ((حسن د وحدانیت خوبي لرې د حسن دپاره د دوو اجزاو اتحاد ته اړتیا ده یو مرئ او بل مخفي.))

تهامس ایکونیاس هم د خیال او خاریجي شي تر منځ توافق کول حسن بولي.

دی وایي:((د حسن دپاره نه یواځي په مشهود کي د اجزاو هماهنګي لازمه ده بلکې دغه هماهنګي د شاهد په نظر راتلل مهم او ارزښتناکه دي)).

اي ایف کیرټ بیا دغه موضوع یوه جنجالي موضوع بللې ده او وایي: ((حسن معروضي دئ که موضوعي؟ ایا یو شی په ځاني توګه ښکلی کیدلای سي یا دا زموږ خیال دئ ؟دا یوه جنجالي خبره راته ښکاري.))

نیما یوشج هم د حسن د خارجي شتون سره توافق ښیي دی ښکلا په محبوب کي ویني او حسن د جانان د ګل غوندي بدن خاصیت بولي وایي:

وان ګل خد خواه خد اراسته

به همه ی حسن به پیراسته

محبوب یې د ګل غوندي ښایسته دئ او ټول حسن یې د محبوب په مرمرین بدن کي ځای پر ځای سوی دئ.

خوشحال خان خټک هم حسن کله کله د خپلي معشوقې په نازکو اندامونو کي ګوري دی زیات عمر ښایستې پیمخي ستایي د هغوی سپی غاښونه لب شکره مو کمره او ... راسئ د خوشحال نه یې واورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال بابا وايي:

ډيري لري ښني د صورت د زيبايي

څو درته وايمه څو ښني اشکارا

دنگه تازه کنکه قد عرعره مو کمره

ښه يې تر گلونو د گلابو عذارا

غاښ يې در گوهر په لب شکر ابرو کمانه

تور باڼه ناوک په دواړه سترگو خونخوارا

هار د جواهرو دوه لړۍ د ملغلرو

تور وربل ودلی زلفي يې عنبر سارا

واړه يې دتن جامې گلگوني زرنگاري

درسته سره لمبه وه چا ليدله خدارا

وحشي بافقي هم د حسن دپاره خورا زيات بيتونه لري او د حسن د خاريجي وجود تاييد کوې وحشی بافقی وايي:

عشوه پرست من بيا می زده مست وکف زنان

حسن تو پرده گو بدر پردگيان راز را

يا دا بيتونه

دل ز فريب حسن او بزم فسوس و اندرو

انجمنی به هر طرف آرزوی محال را

(c) ketabton.com: The Digital Library

حد وحشی نیست لاف آن سلطان حسن

حرف باید زد به حد خویشتن درویش را

من رند و گدا و او پادشه حسن

با همچو منی کی شود از عار مصاحب

باز آ و حسن جلوه ده وعرض کن

کان دل که بود صاف چو آینه باقی است

تقصیر در کرشمه وحشی نواز نیست

هرچند دون مرتبه شان نواز تست

اخر ای صاحب متاع حسن این دشنام چیست

در سر درویزه گر ازما دعایی سر زدست

شهر بیم است کزین حسن پرآشوب شود

این قدر نیز نباید کسي خوب شود

نی جوهر حسن لاله است از ژاله

نی زیور خوبی گل ز شبنم

د خارجي حسن د شتون د نظريې دپاره د وحشي بيخي زيات شعرونه شتون لرې . خو داسي نه ده چي وحشي يواځي د خارجي شتون نظريه تاييدوې بلکه دی دا هم وايي چي ښکلا په تا کښي نه ده بلکي ښکلا زما په فکر،عشق او احساس کي ده. راسئ چي د وحشي دغه نظريه هم دده په شعرونو کي وګورو او د حسن افلاطوني نظريه به د وحشي د شعر په شرنګ کي مطالعه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشي وايي:

شهرت حسن کند زمزمه عشق بلند

شد ز یوسف سخن عشق زلیخا مشهور

مغرور حسن خد مشو و قصد ما مکن

کاین حسن تست از اثر عشق پاک ما

وحشي د حسن د شهرت زمزمه عشق بولي چي د انسان د اندرون څخه خوړوبيږي او د معشوق حسن هيڅ هم نه بولي او وايي چي ته ښايسته نه يې او نه په تا کي کوم ښايست سته بلکي دلته زما عشق تاته ارزښت درکړی او ستا حسن يې زيات کړی دئ.

ملک الشعرأ بهار هم حسن د فکر برخه بولي او وايي د اياز ښايست هيڅ کمال نه درلودلئ بلکي د محمد په فکر کي د هغه دپاره ښکلا وه او د محمود عشق و چي اياز ته يې ښايست ورکئ کني نو اياز خو هيڅ ښکلا هم نه درلودله.

بهار وايي:

اینکه بینی در همه گیتي سمر شد

عشق محمودی است نی حسن ایازی

عاشق از خوبان وفا و مهر خواهد ورنه هست

آب ورنگ حسن صوري پرده تمثال را

خو بل ځای همدا بهار د خاريجي حسن د شتون څخه نه خلاصيږي او د يار د حسن او ښايست په صفت چغي وهي او وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسجد حسن تو از خط شده ویران

طاق ابروی تو محراب نماز است هنوز

وین پریرویان پریزادند وبس

و ز جمال و حسن خد شادند و بس

دی جمال د یار بولي او د یار صفت يې بولي نو ځکه حسن د یار صفت بولي او یار ته يې منصوبوې.

غني خان هم حسن د خیال او فکر برخه بولې او د جنت او ژوند افسانه ورته ښکاري .

په یو بل نظم کي د میني او حسن په هکله غني خان حسن په ظاهري نړۍ کي ویني ستوري وایي چي مورږ ته خدای ج یواځي حسن راکړی دئ او بس.

غني خان مینه د حسن کمال بولي او حسن تر میني غوره بولي.دی حسن د میني سایه بولي چي په کایناتو کي منعکسه ده.

غني خان وایي:

ستوري ته اسمان کي یوه ورځ ووې هلال

خدای آدم ته مینه ورکړه مورږ ته تش جمال

زه به په خندا ورکم دا خپل حسن جمال

ماله که یو څاڅکی مینه راکړي څوک په

مینه حقیقت حسن سایه ده حقیقت ده

حسن له زوال سته مینه نه لري زوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ فلکلور هم د جمالیاتو په هکله زیات څه لرې چي زیاته برخه یې د بهرنۍ ښکلا نظریه تایید کوې او ښکلا د طبیت برخه بولي

یوه ټپه وایي:

حسن دي کم ظلم دې زیات دئ

خلک د حسن مطابق ظلم کوینه

دلته حسن د محبوب بولي او خاریجي شتون یې مني نه د افلاطون غوندي چي د فکر او خیال برخه یې بولي بلکه حسن د انسان په توازن کي گوري او خپل محبوب ته د حسن د کم والي پیغور او د ظلم د ډېر والي پیغور ورکوي او وایي چي حسن او ظلم باید متوازن و ساتل سي.

د سالک په یوه لیکنه کي د حسن درې واړه نظریې چي حسن خاریجي شتون لرې حسن په خیال کي دئ او حسن د خیال او خارج توافق دئ په دې یو ټپه کي څیړل شوې دي:

زما په سترگو ورته گورئ

جانان ښایسته دئ که رب زه لیونۍ کړمه

په پورته ټپه کي لمړی وایي زما په سترگو ورته گورئ چي مقصد جانان ښایسته نه دئ مگر زما لیونتوب د هغه حسن زیات کړی دئ هغه د مجنون مشهوره کیسه ده چي کوم لیکوال رانقل کړې خو ذهن کي مي همداسي راځي چي د مجنون څخه چا وپښتل چي لیلا خو دومره ښکلې نه ده نو ستا دومره مینه ورسره څنگه پیدا سوه چي د جنون تر حده مینه ورسره لرې مجنون یې په ځواب کي وویل چي ته زما په سترگو ورته گوره چي لیلا څومره ښکلې ده.

بیا هم ټپه وایي جانان ښایسته دئ چي د خاریجي حسن د شتون خبره کوي او حسن د جانان صفت بولي او نسبت یې هم جانان ته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو کله چي ټپه کي استفهام انکاري دئ نو دلته د خیال او خارجي حسن مشترکه دنیا زیږوي چي څه د ده حسن او څه زما لیونتوب دئ چي دواړه یو ځای سي نو بیا حقیقت کي ښایست ورڅخه جوړ سي.

نظامي گنجوي د پارسي ژبي شاعر هم حسن د محبوب برخه بولي او د محبوب صفت يې گرځوي که گنجوي حسن په محبوب کي ونه گوري هیڅ کله نه وایي:

هرکس به ولایتی ومالی

می جست ز حسن او وصالی

یا دا بیت

تا در آری به حسن او نظری

جلوه ای دادمش به هر هنری

گنجوي وایي چي هر څوک په مال او ولایت سره د محبوب د حسن وصال غواړي یا څوک چي د محبوب حسن ته نظر وکړي نو په هر کتو جلوه ورکوي. دلته حسن د محبوب صفت سو نه د انساني فکر یعنې گنجوي په خارجي حسن قایل دئ.

فولټیر فرانسوي فیلسوف د جمال په هلکه په خپل قاموس فلسفي کي لیکي : ((که د چنگښي څخه وپښتل سي چي ستا په اند به حسن څه شی وې نو درته وبه وایي هغه چنگوښه چي په کوچني سر کي دوې راوتلي غټي غټي سترگي ولري.

یا د شیطانه پوښتنه وسي چي ښایست څه دئ؟ نو دی به هغه شیطان چي دوه ښکره څلور نوکان او وړده لکۍ ولري وښیي.

او که دغه پوښتنه د فیلسوف څخه وسي نو دی به هغه مخ چي انسان په تعجب کي اچوي حسن وبولي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د پورته نظريو څخه به دا نتيجه واخلو چي د حسن دپاره درې نظريې زياتي مشهوره دي.

۱: د حسن خارجي نظريه: دغه نظريه د ښکلا پر خارجي شتون راگرځي او حسن د خارجي څيز صفت بولي انسان ښايسته انسان بدرنگ دئ څومره ښکولې جينۍ ده يا څه ښه منظره ده چي ښايست د طبيت او موجود خارجي صفت گرځي ښکلا د انساني فکر زيږنده نه ده چي ارسطو هم ددې نظريې پلوی دئ .

خو پر دې نظريې بيا دا انتقاد دئ چي هغه شی چي د افغانستان خلکو ته ښکلی دئ د چين خلکو ته ولې نه دئ ښکلی.؟ کوم شی چي د چين ښکلا جوړوي هغه د افغانستان د خلکو دپاره حسن نه دئ آن! د يوه کلي د حسن معيار د بل کلي له معيار سره توپير لرې او د بل کلي د حسن له بل سره نو که په خارج کي ښکلا شتون ولري؟نو هغه شی چي د افغانستان خلک يې ښايسته بولي بايد د هند او اروپا خلک يې هم ښکلی وبولې.خو داسي نه ده د افغانانو دپاره کيدای سي غټې سترگي،جگه پزه، وړه خوله،نازک شنډان او دنگ قد سپين مرمرين بدن نرم پوست خو د اوروفا خلگ بيا غټه پزه لوی شنډان ډبل پوست ښه تک تور او داسي نور.

نو هيڅ کله د اروپا حسن ته افغانان حسن نه وايي او د اروپا حسن په چين کي نه چليږي.نو دغه نظريه داسي نقد کوې.

۲: د حسن معروضي نظريه : دا نظريه وايي چې حسن په خيال کي دئ او په خارج کي هيڅ ښکلا او بدرنگي نشته يعنې ښکلا د ذهن صفت دئ؛ نه د خارجي نړۍ.

دوی د خپلي خبري د استناد لپاره وايي چي څرنگه د انسانانو فکرونه مختلف دي؛داسې يې معيارونه هم د حسن لپاره مختلف دي آن! د يوه انسان د فکر په بدليدو او د وخت په تيريدو سره د حسن معيار يې هم بدليږي.

دلته به د انساني فکر د اختلاف دپاره دوه بيتونه د دوو شاعرانو راوړو چي د حسن معيارونه يې څومره مختلف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نرۍ کړم هغه ترکو

چې يې ملاوې د ويښته په دود نرۍ دې

حمزه شينواری بيا وايي:

زه برندي سترګي دا شډله ځواني حسن ګڼم

نه نرۍ ملا لکه ويښته نه مړاوي توري سترګي

دلته دوه معيارونه د حسن دپاره د دوو شاعرانو لخوا چي تقريبا په يوه جغرافيوي سيمه کې اوسېدلي بياهم بېل ،بيل دي.

رحمان بابا داسي ترکې خوښوېي چي نرۍ ملا ولرې او لاس ورنه اسانه تاو سي خو حمزه شينواری د حسن معيار بيا برندي سترګي او شډله ځواني ده چي لاس ورنه چاپيره کي غيږ درته ډکه کړي حمزه شينواري ته مړې سترګي او نرۍ ملا حسن نه ښکاري.

۳: امتزاجي يا ګډه نظريه: دغه نظريه ددې دوو نظريو د ګډون څخه په لاس راځي او حسن د خارج او خيال امتزاج بولي دوی وايي چي د يوه لاسه ټک نه خيږي کله چي خارجي حسن د خيالي ايډيال سره توافق وکړې نو دلته حسن په پوره توګه ځان را ښکاره کړې او د حسن ريشتونې ځيره منځ ته راشي.

زما په اند د حسن خارجي نظريه نسبت موضوعي نظريې ته ښه او خوندوره ده ځکه ډير داسي ځيزونه دې چي د نړۍ هيڅ فرد ته به خوند نه ورکوې او نه به ورپکښې ښکلا وګورې. حسن د انسان طبعيت او ممکناتو صفت دئ او په خارج کي شتون لرې.

قرآني ارشادات هم ټول ددې قايل دي چي حسن د موجود خارجي برخه او صفت دئ نه د خيال.چي د فطري ښکلا په بحث کي به يې وګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوکله چي د ښکلا د ارزښت خبره کیږي نو ارزښت له یوې خوا نسبي څیز دئ له بلي خوا د انسان د ذوق سره هم اړه لري که موږ چیري ووایو چي خوږ خوند دنیا کي نسته دا خبره یوه غیر معقوله خبره ده او که ووایو چي خوږ خوند ښه خوند نه دئ دلته د ذوق خبره ده چي زما ذوق د خوږ خوند سره جوړ نه دئ همداسي کله چي زه یوه ښکلې جینۍ ووینم او ووایم چي دا جینۍ ښکلې نه ده دا مانا نه چي جینۍ ښکلې نه ده بلکي دلته زما د ایستیتکي ذوق سره یې سمون ونه خوړئ په دې راته ښکلې نه سوه.

لکه څرنګه چي موږ د خوند د حس دپاره حواس لرو هم داسي په خپل روحي دنیا کي د ښکلا د حس دپاره ذوق لرو چي دغه ذوق مو بدلون کوي مثلاً که ماته د ناشناس بږغ خوند نه راکوې دا زما د زوق ستونزه ده نه د ناشناس د بږغ.

ښکلاییز ذوق په ټولنه کي روزل کیږي،لوړیږي او ټیټیږي.موږ د خارجي ښکلا لپاره خیالي ایډیال دلته جوړوو بیا یې ددې ایډیال مطابق ګورو او ښکلی څیز ورته وایو مثلا زه په یوه ټولنه کي اوسیږم او زما د ښکلا ایډیال له ماشومتوبه څخه په دې ټولنه کې داسې روزل شوی چي ماته هغه ځوک ښکلی ښکاري چي بادامي اوږدې اوږدې سترګي،دنګه پوزه، وړه خوله،سپین غاښونه او داسي نور ولري دغه فکر زما په ذهن کي یو ایډیال جوړ کړي کله چي ددغه ایډیال مطابق شخص وینم نو بیا ورته ښکلی وایم.

دا چي خیالي ایډیال هیڅ هم نه دئ صرف د ښکلا دپاره زموږ انفرادي یا ټولنیز تعریف دئ نو هیڅ کله خیالي ایډیال ته د حسن او ښکلا نوم نه سو ورکولای بلکي حسن په هغه شي کي کیدلای سي چي دغه ذهني تعریف ور سره سر وخوري.

کله چي موږ په نړۍ کي حسن خیالي کوو نو مجبور یو چي ډیر شیان خیال وبولو آن د خپله شتونه هم منکر شو مثلا ښه او بد چي د انسان اخلاقي حسن دئ او د جمالیاتو برخه ده موږ یې د شتون څه انکاري کیږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني حسن

دا هغه پښتنه ده چي د ښکلا په هکله تر نظريو وړاندي کولو وروسته بايد جواب سي چي کوم شی ښايسته کوم بدرنګ دئ خو دا موضوع هم د بيلابيلو ليکوالانو په نظرونو سره بدرګه کوو .

سقراط د ښکلي شي په تعريف کي ځان پاتې بولي او وايي چې حسن يواځي ښايسته مخ،سخاوت ګڼه،سره زر او سپين زر نه دی اونه هم ښکلا کوم داسي صفت دئ چي موږ يې خارجي شي کې شتون ثابت کړو بيا يې تعريف کړو بلکي ښايست په خپله يو موجود خاريجي دئ چي شيانو ته عاريضيږي او طبعيت ته ښکلا بخښي نو ځکه هيڅ داسي شی نسته چي پوره حسن پکښي شتون ولري او خپلي خبري داسي غزوې کله چي موږ د هغه شي څخه چي موږ يې وينو فاصله اخلو نو د ما فوق الطبعي جمال نندراه به وکړو دی وايي د ښه ميني نه ورسته موږ بايد د حقيقي جمال پر طرف ولاړ سو او د کايناتو د ښکلا نا فاصله واخلو لکه ښکلا چي په درجو سره پورته ځي مثلا د يوې ښکلا څه دوو ښکلاګانو ته ارتقا وکو له دوو څه وه ښو کړنو ته ارتقا وکو او د ښو کړنو څه ښو عولومو ته .

خو کوم شی ښکلی دئ رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نری کړم هغو ترکو

چي يې ملاوي د ويښته په دود نری دي

رحمان بابا د هغو ترکو ستاينه کوې چي د ويښته غوندي ملاوې ولري.

خو فلکلور کي د جانان ښايست داسي انځور کيږي څو کاکړۍ غاړي ليکو چي د کوم شي په شتون سره ښايست په انسان کي انځوروې.

کاکړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري سترګي جګه غاړه

اوس دغه ده کور ته ولاړه

توري سترګي غوړ پیکی

بازار یې ټول کړ لیونی

خدای درکړي سترګي غټې

د پنجاب یې که د کوټې

سپینه خوله لکه ګیلاس

د مزدورۍ نه یم در خلاص

سپینه خوله دې غونډه منډه

بورې رب دې که را کونډه

په پورته کاکړیو کي د انسان لپاره د غټو سترګو ستاینه زیاته سوې او د سترګو په غټوالي او توروالي سره د انسان د حسن اندازه کوي

بلکي جګه غاړه هم د انساني حسن یو برخه بولي لکه یو متل دئ وایي داسي غاړه یې وه لکه د بتي چي د جګي غاړي پر ښایست باندي د انساني ښکلا زیاتیده ښيې.

یا دا څو ټپو ته ځیر کیږو چي په انسان کي کوم جمال ننداره کوي:

زلفي مي مه لنډوه مورې

په سر پرېکړو ونو نه کښیني بازونه

په پورته ټپه کي د اوږدو زلفو درلودل د حسن معیار بلل سوی دئ او وایي چي لنډې زلفې څوک نه خوښوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال بابا بیا انساني ښایست ته بیخي زیات صفتونه راوړي لکه خندرویه څهره د سنبل غوندې ویښته، د گل غندې مخ، د هوسۍ غوندې سترگي، تیز نظر، ښکلي غمزې، غرور،بي باکي باریکه ملا، خوږې شونډې او بعضي نور صفتونه یې په لاندې شعر کې گورو:

که غواړم نه یې وینم هسي ستا غوندي مهوشه

خنده رویه سنبل مویه گل عذاره بیال کشه

سمن بره قد عرعره موکمره لب شکره

آهو چشمه څړه خشمه مهر ژنه منقشه

دلنوازه سرفرازه چشم بازه عشوه سازه

تېز نظره غمزه گره په دوو زلفو مشوشه

سربلنده،خود پسنده ،خد نمایه ،دلربایه

د عاشق د ځان بلا په رنگ زیبا په خوی آتشه

طربناکه تل بیباکه گریوان چاکه تش تپاکه

زړه یې سخت لکه په مخ یوه آینه بې غشه

حنان بارگزی د معشوق حسن خمي ورځې مات باڼه گل مخ تنگه خوله یادوې او د حسن هم دغه معیار بولي دی وایي:

ابرو خم مژگان خدنگه

برى څوک وړي ستا له جنگه

په مزاج دي نه پوهیږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مخ ګله په زړه سنګه

بوسه را د خط په وخت کي

چي نوش کړم پیاله له بنګه

که یې اخلې تاته ښایي

باج د حسن له فرنګه

له غیرته ستا د خولې سوه

غونچه هسي په زړه تنګه

کاروان صیب بیا د دنګ معشوق په صفت نه مړیږې هر ځای چینار یادوې او دنګه ځواني یې حسن بولي:

چوپ شمه که ووایم چي دنګه یاره تا ښیم

خلک راته وایي چي کاروانه چنار څه مانا

د کاروان صیب له دې بیت سره د فلکلور په یوه ټپه کي هم دنګه ځواني یاده سوې او دنګ قامت یې د پیغلي خوښ کړی دئ:

یاري د جګي پیغلي خوند کړې

تر پلو لاندي سړی غلی تېروینه

کله بیا سپین واله د حسن معیار دئ او تورې جینکۍ په فلکلوریک ادب کي د بنګړو خرڅولو ته استوي:

هلک چي تور سې لونګین سې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جینۍ چې توره سي بنګړي دي خرڅوینه

د ښکلا لپاره څوک مرمرین بدن شرط بولي، څوک غمي سترګې، څوک دنګه غاړه، نازک شنډان او... خو د زیاتو ښکلا پوهانو په اند د اجزاوو تناسب ښکلا زیږوي.

نو ویلی سو هر شي کي چي د اجزاو تناسب پیدا سي جذابیت پیدا کوي او دغه جذابیت د انسان استیتیکي حس اراموي نو دغه ترتیب حسن دئ او دغه شی چي متناسبي او مترتبي اجزاوي ولري ښکلی او حسین دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالياتي حس

د جمال ارزښت بې له جمالياتي حسه هيڅ نه دئ او د جمال تصور بې له دغه حسه نا ممکن دئ نو ځکه د جمالياتو په علم کي يوه مهمه موضوع د جمالياتو د علم جمالياتي حس دئ.

موږ ته خدای (ج) د بېلابېلو شيانو د حس لپاره پنځه ظاهري حواس راکړي دي چي صامعه باصره، شامه، لامسه او ذايقه دي. د جمالياتو په حس کي ټول حواس اهميت لري خو باصره د ليدلو حس او سامعه د اوريدلو حس او شامه د بوی حس زيات مهم دي.

خو ددې حواسو څخه سوا خالق د انسان په داخل کي يو بل حس پيدا کړی چي د جمالياتو پوهانو قلب يا زړه ياد کړی چې د د يوبو په نوم عالم دغه زړه د انسان شپږم حس بللی او هم يې د جمالياتو د حس احساسوونکئ بللی دئ.

ديوبو وايي: ((انسان د يو شپږم حس لرونکئ موجود دئ چي هغه زړه دئ او دنده يې داده چي د حسن نه تأثر اخلي که چرته کوم بنيادم دغه حس نه لري نو هغه د حسن نه تأثر نه سي اخيستلی لکه ړوند چي د ښکلو منظرو د ليدلو څخه بې برخې وي.))

اوس زړه د حسن د ادراک حس سو خو دغه لين بيا سترگي، غوږونه او پوزه جوړوې .

بايد تل دا په فکر کي ولرو چي زړه کله د ميني ځای بلل کيږي د حس او ادراک دپاره استعمال سي نو غوښين زړه ترې مقصد نه دئ بلکي دا هغه قوت دئ چي د انسان د دماغ غوندي کار کوې ادراک کوي احساس لري دغه زړه د ادب او فلسفې سره سر وکار لري هغه د غوښو ټوټه زړه هغه د طب والاو موضوع ده.

دغه زړه چي کله هم ښايست ويني عکس العمل ښيې او د حسن څخه متاثره کيږي زموږ دغه زړه مينه کوې او د ميني متضاد هم د ده کار دئ چي کرکه ده له چا سره مينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوې او د چا څه بیا کرکه کوې. خو که د کوم انسان دغه حس نه وې یا کار نه کوې نو د دنیا د ژونده به خوند وانخلي.

دا داسي مثال لري لکه په کمره کي میمري؛ زړه میمري غوندي دئ او دغه لینز ورته ظاهري حواس ورکوې.نو کله چي ظاهري حواسو د یوه حسن په لیدلو باندي خپل لینز مصروف کئ نو بیا ورسته ورته زړه ښه راغلاست وایي نو یا ور سره مینه کوي او یا بې تپاوته پاتیږې یا هم ورنه کرکه کوې.خو دا چي د چا سره ولي مینه کوې او د چا څه کرکه او د چا په مقابل کي بې تفاوته پاتي کیږي ځکه چي ذوق همدا فیصله کوې او دغه فیصله د هغو قوانینو پر اساس کوې چي ذوق د حسن دپاره ټاکلي یې.

سیسرو وایي: ((حسن یو تنزیهي شی دئ چي د تصور په دام کي نه راځي حسن که د حواسو په گرفت کي راهم نه سي خو بیا یې هم زړه احساس کولی سي.))

حسن یو تنزیهي شی دئ په دې مانا چې مادي نه دئ بلکي مجرد څیز دئ او چي مادي نه سو نو تصور یې نه سي کیدلای ځکه تصور د یو شې صورت په ذهن کي جوړول تصور دئ دا چي حسن هیڅ صورت نه لرې نو څرنگه به په ذهن کي جوړ سي نو د حسن تصور نه سي کیدلای بلکي احساس کیدای سي لکه: غم خوشحالي موږ د غم او خوشحالۍ کوم تصور نه سو کولای خو په څومره شدت سره هغه احساسولای سو. همداسي موږ حسن یوه مجرده پدیده بولو چي تصور یې نه سي کیدلای او احساس یې زړه کولای سي.

موږ پر همدي بنیاد وایو چي حسن د حواسو په گرفت کي نه راځي خو بیا یې هم زړه حس کوې او ترې تاثر اخلي.خو په مطلق ډول سره د حواسو نه د حسن ادراک نفي کول یوه نا معقوله خبره ده دا منو چي حسن مجرده پدیده ده خو دغه مجرده پدیده یوه مادي وجود ته عاریضیږي او بیله دغه مادي موجوده دغه پدیده په وجود نه راځي.

مثلا که دا ومنو چي حسن مجرده پدیده نو یا به بیله کومه معروض وجود لري یا به د یو معروض سره موجودیږي دا نا ممکنه ده چي د ښکلا مجرده پدیده دي بذاته موجود

(c) ketabton.com: The Digital Library

سي ځکه موږ هيڅ داسي مجرده پديدخ نه سو ثابتولای چي بې غير د معروض دي موجود سي نو حتمي ده چي د يوه مادي معروض سره به يو ځای په وجود راځي او دغه معروض د حواسو نه پرته نه سو درک کولای نو کله چي معروض په حواسو درک سو نو عارض به هم په حواسو درک کيږي.

دغه حسن دئ چي زړه د ميني پلوشو ته تيله کوي کله چي انسان د حسن د ليدلو نه حظ حاصل کړي نو بيا بيا د هغه حسن غوښتنه کوي،چي همدا مينه ده؛ هم دغه بيا بيا غوښتنه د زړه د ميني علامه ده. زموږ فلکلور هم د همدې خبري قايل دئ او په وار وار د ميني نسبت زړه ته کوي څو ټپې د مثال په ډول دلته راوړو:

مينه د زور خبره نه ده

چي زړه دي نه وې بيا دي نه مجبورومه

پاولی دي يخ سينه دي تخت دئ

چي ور نژدې سم زړه مي يخ لاندي کوينه

چي سړی هر څومره پښتون سي

زړه چي مين سي پښتو ټوله ورنه ځينه

کاکړۍ غاړو کي هم موږ وينو چي د زړه تکليف د محبوب د ښکلو کتو څخه ورته رسيږي او زړه د ميني او د حسن د ادراک وسيله بولي:

رنځ لرم؛رنځ مې د زړه دئ

رنځ راپيښ ستا په کاته دئ

په پای کې ويلی شو چې انسان جمالياتي ادراک په زړه سره کوي او دا زړه د حسن په ليدو خوښي احساسوي؛ خوند ورڅخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالیاتي حس انسان شموله پدیده هر انسان یې لري او دغه حس دئ چې اوسنۍ نړۍ ته یې ښه بدله کړې ده دغه حس انسان د ښه موټر او ښکلي کور ښایسته ښار او نورو ښکلاگانو اختراع ته اړ کړی دئ که انسانانو دا حس نه لرلای نو د غارونو نه به هیڅ کله نه وای راوتلي او هیڅ کله به یې متمدن ژوند نه وای را منځ ته کړی خو دغه حس انسان کرار نه پریښوده هغه کي یې د ښکلا د ضرورت پر اساس په نوې نړۍ کي د نوي خیالونو لیدلو ته اړ کئ. او انساني ژوند یې دومره لوړي کچې ته ورسوئ.

جمالیاتي حس په ټولو انسانانو کي یو شان دئ اما ذوقونه بیا بیل دي هر انسان ښکلی شی خوښوي بدرنگه ردوي یا یې په اړه بې تپاوته پاته کیږي چې دا هم یو ډول نه یو ډول رد دئ چې پر مقابل شي کیږي ځکه که موږ د یو شي په اړه بې تپاوته پاته کیږو نو ښکاره ده چې دي شي زموږ توجه نه ده جلب کړې.

که انساني تاریخ ته ځیر شو نو د انسان له پیدایښت سره سم ددغه حس اغیز لیدل کیږي قابیل هابیل ولي وژني؟همدغه حس دئ چې د هغه خور چې له قابیل سره یو ځای پیدا سوې، نه غواړي چې ورنه بیله سي او د هابیل قتل ته مجبوریږي همدارنگه که د انساني ژوند تاریخ ته وگورو نو انسانانو آن!چې په لومړني حالت کي ژوند کوئ؛غارونو کي اوسیدل دوی د جمالیاتو د حس څخه په قوت سره اغیزمن وو. داسي نقاشۍ د غرونو په هغو څمڅو کي کړي وې، چې د انساني ښکلا حس پوره پوره بیانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالياتي تجربه

دنيا د تجربو مور ده هره ورځ هر انسان ته نوي تجربې زېږوي کله خوږې کله ترخې کله د مينې کله د کرکې کله د دوستۍ کله د دښمنۍ کله د وصال کله د فراق خو موږ هله دغه تجربې ښه حس کولای سو چي په خپله يې تجربه کړو او موږ ورباندې خپل ذاتي پرېکړه وکولای سو ځکه پردۍ تجربې موږ ته هغسې نه ښکاري لکه زموږ تجربې.

موږ د بل درد ليدلای سو خو څرنګه يې چي هغه حس کوې هغسې احساس بيا موږ ورته نه لرو. که موږ ته څوک ووايي چي د صلصال مجسمه داسي د جلال او عظمت نه ډکه وه زموږ په خيال دهغه يو تت تصوير جوړ سي نه ريښتينې تجربه.

يو ليکوال وايي: (که يو څوک غواړي چي مينه وپېژني بايد مينه وکړي.)

دا چي هر انسان د جمالياتي تجربې د کولو وړتيا لري او هر انسان دا تجربه کړې ده،په دې تجربه کي انسان د ګټې او تاوان تابع نه جوړيږي فقط انسان خپل حظ حاصلوي او تجربه ورته حاصليږي.

اقبال نسيم خټک د ښې جمالياتي تجربې د لاس ته راوړلو دپاره بعضې شرطونه او اصول وړاندي کړي چي دلته به په هر يوه جلا جلا بحث تر سره کړو.

لمړی د ښې جمالياتي تجربې لپاره ښه فکر او علم مهم بولي دی وايي ددې لپاره چي موږ پوره او ښه تجربه وکړو نو معروض ته به په علمي نظر ګورو او د هغه په هکله به فکر کوو.

که موږ يو ښايسته شی ووينو او د هغه په هکله بې فکره پاته سو؛ ښکاره خبره ده چي موږ به ښه جمالياتي تجربه نه وې کړي او کله چي بيا په هنر کي د هغه تجربې بيان کوو،بې خونده، بې رنګه به وي او خوند به يې اوبو وړی وي.

دويم د جمالياتي تجروبې لپاره مهم سماجي شعور دئ؛ سماجي شعور په دې مانا چي ستا شعور به د نوي څيز قبلوونکئ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ چیرته سماج فکر ونه لرو نو د امیر کروړ د وخت حسن به موږ حسن بولو او هیڅ تنوع به ونه منو او حال دا چي د جمال یوه ځانګړنه تنوع دئ.

دریم تخیل هم د جمالیاتي تجربې لپاره ارزښت دئ.موږ په جمالیاتي تجربه کي اړ یو چي د جمال په هکله په خپل ذهن کي مخکیني نورمونه او اصول را سربیره کړو.

څلورم د تحیر یا حیرانتیا جذبه د جمالیاتي تجربې مهم اصل دئ. د دې لپاره چي ښه جمالیاتي تجربه مو تر سره کړې وي باید په ځان کي د حیرت جذبه ولرو!

شپږم د فنکار ذات دئ د هغه ضرورتونه هیلي او ارمانونه دي د هغه ماحول چاپیریال دئ او خپله پنکار دئ.

نو کله چي دغه شپږ څیزونه په یو انسان کي جمعه سي نو هغه تر ټولو د جمالیاتو ښه تجربه کولای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمال ذوق

دوې کاکړۍ لولو او بیا به د ذوق جمال طرف ته ورسو:

ژړ چارګل ژړه څهره

ژړو پر ولنګ وموسیده

سپین یې ګی دئ سپین یې زړه دئ

سپین د سپینو په تاله دئ

موږ که کاکړیو ته ګورو یو ځای یو کس وایي سپین د سپینو په تاله دئ او بل ځای بیا ژړه څهره د حسن معیار دئ. همدغه د ذوق اختلاف دئ او موږ ویلای سو چي ذوق انفرادي خاصیت لري او د تغیر او بدلون په حالت کي دئ خو جمالیاتي حس بیا یوه بېله انسان شموله موضوع ده: حس هغه لوړه ده چي موږ د حسن خواته راکاږي او ذوق بیا حسن ته اصول او معیارونه ټاکي.

هغه څوک چي لوړ ذوق لري؛ عالي حسن خوښوي او هغه څوک چي ټیټ ذوق لري هغه بیا ټیټ حسن خوښوي.

ذوق اکتسابي شی دئ، چي انسان یې د ټولني څخه کسب کوي یا هم په میراثي ډول د یو نسل نه بل نسل ته پاتې کیږي. ذوق روزل کیږي او پالل کیږي که څوک په هر ډول ټولنه کي ژوند کوي د هغې ټولني په تاثر ذوق جوړیږي.لکه څرنګه چي موږ د خوړو ذایقه له یو بل څه توپیر کوي همداسي زموږ د ښکلا ذایقه هم بیل بیل وي ځکه موږ مخکي هم وویله چي ذوق انفرادي دی.

د ذوق په هکله والټیر وایي: ((د خلکو او قامونو ذوقونه سره مختلف وي ځکه چي ذوق انفرادي خاصیت دئ او د ذوق لپاره یو عام معیار ټاکل ناممکن کار دئ.))

په پورته د والټیر په وینا کي وینو چي د خلګو او قامونو ذوقونه سره مختلفه دي نو داسي یوه انګېرنه کوای سو چي ذوق که له یوه اړخه انفرادي دئ خو تر څنګ تر یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حده ټولنيز دی موږ وايو ذوق په ټولنه کي روزل کيږي او په ټولنه کي يې وده صورت نيسي که د افغانستان د ټولو وګړو ذوقونه يو د بله بيل دي خو تر څنګ يې يو نه يو ډول نيژديکت هم سته.

موږ وينو د افغانستان زيات وګړې غټي سترګي تور ويښته کت باڼو سپين، يا غنمرګه څهره نرۍ ورځي باريکه جګه پزه نري شنډان خوښوي که موږ چين وګړو ته نظر واچوو نو بيا به مو خبري سر چپه وې نو ځکه بايد ووايو چي که د يوې خوا ذوق انفرادي دئ خو يو ډول نه يو ډول د ټولني سره مستقيما اړيکه لري.

خو په دغه ټولنيز عمل کي فردي مداخله زياته ده ځکه چي د انسان د اندرون سره اړيکه لري او هر انسان يې د خپل فکر مطابق جوړوې او عملي کوي يې. دا چي هر انسان يې د خپل فکر په رڼا کي ګوري او د خپل فکر مطابق زياتونه او کمونه پکښي کوي نو ځکه ورته يو ټاکلی معيار نسته او نه ټاکل کيدلای سي.

ځکه چي ذوقونه بيل بيل دي آن د يو کس د ذوق دپاره موږ ټاکلی معيار نه سو درلودلی ځکه چي ذوق روزل کيږي بدليږي رابدليږي لوړيږي ټيټيږي نو ځکه آن يو څوک د خپل ذوق دپاره کوم معلوم او يو واحد او منلی معيار نه سي ټاکلی.

جمالياتي ذوق يو ذهني عمل دئ او د احساساتو سره هېڅ تعلق نه لري. ذوق د احساس د را پارولو لپاره صرف يو معيار ټاکي او ذهن کي هغه معيار اماده پروت وي کله چي په خارجي نړۍ کي د هغه موافق يو شی ووينې نو احساسات په هيجان راولي.

زموږ ذوق د قاضي حيثيت لري چي د ښکلا او قبحي دپاره پرنسيپونه د انسان خاريجي حواسو ته په لاس ورکوې او بيا د ذوق تر پريکړي ورسته احساسات خپل سر راپورته کوې او ځان ښکاره که موږ چيري د ذوق نه بې برخي و اوسو نو هيڅ کله به زموږ احساسات را ونه پاريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالیاتي حظ

هغه خوند چي د ښکلا او حسن د لیدلو څخه انسان ته حاصلیږي.اقبال نسیم ختک یې هم دې ته ورته تعریفوي.

ختک وايي د جمالیاتو په ژبه به جمالي حذ داسي تعریف کړو: ((د جمالیاتي تجربې پر مهال چي کوم خوند بې غیر د څه خواهش نه انسان ته حاصلیږي جمالیاتي حظ دئ.))

پورته تعریف ته که وضاحت ورکو نو د انسان د خواهش نه بې غیر توري په تعریف کي نیمګړتیا راولي ځکه موږ ګورو چي دحسن لیدل او کتل د انسان اشد ضرورت دئ او بې غیر د دې ضرورت د انسان ژوند نیمګړی دئ موږ ولي د ښکلي شي نه خوند اخلو ځکه دا زموږ د استیتیکي حواسو غوښتنه ده او کله چي دغه غوښتنه پوره سې نو موږ ته خوند حاصلیږي.نو هیڅکله نه سو ویلای چي جمالیاتي حظ به بې غیر د کومه ضرورته وې اما که داسي ویل سوې وای چي بې غیر د مادي ضرورته نو تر یوه بریده به خبره صحیح وای.

جمالیاتي حظ د حسن او ښکلا په لیدلو کسب کیږي او دا د انسان خاصیت دئ؛چي د ښکلا د لیدلو څخه خوند اخلي. نور حیوانات ددې خوند نه محروم دي او دا د الله ج پر انسان یوه لویه پیرزوینه ده چي انسان ته یې ورکړې ده.

ښاغلی احمد سعید رفیق لیکي: ((جمالیاتي حظ نه د فطرت عطیه ده او نه څه خلقي یا وجداني صلاحیت دئ بلکې دا یو اکتسابي ذهني عمل دئ؛ چي د انساني تمدن او تهذیب د پیدا کیدو لامل دئ او د انسان څخه سوا نور حیوانات ددغه جمالیاتي حظ نه محروم دي)).

جمالیاتي حظ د انسانانو مشترکه دنیا ده ددې د حاصلولو بیل اصول دي. په دې کي اعلی، ادنی، شتمن غریب، ماضي، حال، لمر خاته، قبله، رنګ او نسل هېڅ قید او شرط نسته هر فرد هر قوم جمالیاتي حظ حاصلولی سي په دې شرط چي غوښتنه یې ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمالياتي حظ څخه خوشحالي انسان ته ورکول کيږي ددې تفصيل په الفاظو کي سخت دئ. د دغه حظ خوشالي د عامي خوشحالۍ نه زياته اوچته ده.

جمالياتي حظ د انسان لپاره د خوبنۍ راوستونکئ دئ دا خوبني عادي خوبني نه ده.هر شي که انسان ته دغه حظ حاصل کئ ښکلی دئ هغه که هر شی وې.

د حظ په هکله ايډيسن وايي: ((هر هغه شی چي نوی وي عموميت ونه لري په تخيل کي يو قسم خوشحالي راولاړه کي. ځکه چي روح د نامانوس تعجب نه ډک کړې. دده د تجسس تسکين کوي او داسي خيال ورکوي چي دده په ولکه کي دده نااګاهونو څخه وو.))

که موږ راسو موږ ته له جمال نه پرته نور شيان هم خوبني او خوشحالي بخښي ايا دا خوبني جمالياتي حظ دئ؟ لکه دوستي، دولت، شهرت، طاقت، اثرروسوخ او د خپل پلار ورور مور خور سره له مودو وروسته ليدل دا ټول موږ ته خوشحالي راکوي خو دا يقينا جمالياتي حظ نه دئ!

موږ په جمالياتي حظ کي هغه خوبني چپ د معروض د حسنه پيدا وې حسن بللی سو او دغه د حسن خون او خوبني له دې خوبنۍ نه پورته وې.

ارسطو د جمالياتي حظ د تعريف څه انکار کوي او هغه د تعريف په پنجره کي نه قيدوي.

ارسطو وايي: ((د حسن نه چي کوم حظ انسان ته رسيږي هغه د قبضې او تصرف د غوښتنې نه وتلی دئ.))

برکلي وايي: ((هر سړی پوهيږي چي حسن لذت بخښي.))

مجنون ګور کهپوري وايي: ((حسن صداقت دئ او صداقت حسن دئ موږ ته دومره اړتيا ده، چي هم دومره ځانونه پوه کړو)).

اوس خبره داده چي کوم شيان جمالياتي حظ بخښي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شيان چي په ښه ډول متناسب وي او يو د بل سره هم رنگه وې دغه هم رنگي ذهن کي شور جوړوي او انسان ته خوشحالي بخښي.

د شيانو توافق زموږ د خيالي ايډيال سره.

تر ټولو ستر حظ چي انسان ته حاصليږي د مافوق الطبعي جمال په پلوشو سره انسان ته پيدا کيږي.

رسکن وايي: ((دا د انسان فرض دي چي د الله ج حمد بيان کړي د هغه د اطاعت په وسيله روح خوشحاله کړي)).

يوه ټپه ده چي هغه هم د ما فوق الطبعي جمال نه د حظ ښېگڼه بيانوي:

مينه د خدای او رسول ښه ده

دا نوري ميني بې وفا پاتې به سينه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلال او جمال

د جلال کلیمه د لمړي ځل لپاره د عظمت او غرور په مانا لون جاینس وکاروله.

دی په خپله مقاله کي لیکي: ((جلال د روح د عظمت سوری دئ.))

د جاینس په وینا جلال د روح د عظمت او لویې سوری دئ او د کوم شي نه چي پر انساني روح باندي د عظمت تاثیر وسي دغه جلال دئ .

د جلال لپاره ایډمنډ برگ هم داسي حال،چي انساني روح په داسي حالت کي واچوي چي د بل څه په هکله فکر نه سي کولای.

ایډمنډ برگ د جلال د پاره داسي تشریح ورکوي: کومه جذبه چي په فطرت کي د عظیم او جلیل له کبله پیدا کیږي دغه عوامل ډېر په شدت سره عمل کوي.

نو ددې نتیجه انتهایي تعجب انگیزه کیفیت ویاړ یا د روح داسي کیفیت وې چي د هغه ټولي وظیفې معطلې سي او ددې سره یو څه بیره هم ورگډه وي په دې وخت کي ذهن د خپل معروض څخه داسي ډک سي چي بل شي ته ځای نه سي ورکولای.دی بیره حیرت د جسم لوی والی جلال بولي.

ایل اي ایډ وایي: بیا خو موږ جلال د هغه معروض(که مصنوعي وې که فطري) خصوصیت ته ویلی سو چي د خپل لوی والي یا قوت طاقت جسامت وسعت یا لامتناهیت (د کوچنیوالي یا د لوی والي) د روغبت او پر اساسیت یا محکموالي په وجه زموږ جذبات په تاثیر کي راولي.

دی قوت جسامت ډېر کوچنیوالی یا ډېر غټوالی جلال بولي موږ چي کله دنگو غرونو ته گورو دلته موږ ته جلال ښکاري کله چي د سمندر لایمتناهي څپې وینو موږ د جلال نه خوند اخلو. زموږ په یوه فلکوریکه ټپه کي وایي:

په لویو غرو د خدای نظر وي

په سر یې واوري وورو‌ي پای یې گلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو به هغه وخت د غرونو له جلال نه څومره خوند اخيستئ وي کله چي د غرونو هسکي څوکي د سپينو او لايتناهي واوري نه جوړ وې.

د جسم وسعت او لايتناهي والی د حسن جلال ښکارندوی وي. موږ چي کله د ژمي سهار له خوبه جگ سو او د انگړ شاوخوا سيمې آن! تر هغو چي زموږ د سترگو نظر لگيږي د واورې سپين اندامونه په مخکه خواره وي چي د جلال ستره ننداره زموږ ذهن ډکوي او د حيرت اخري حد ته رسيږو.

خو کله چي موږ سترې مجسمې گورو نو زموږ ذهن کي د هغوی د اندامنو تراشل ارزښت نه دئ دلته زموږ ذهن ته يو لايتناهي قدرت د دوی د ستر وجود نه تداعي کيږي کوم چي کولای سي په خپلو مزبوتو متو ددې نړی د ښيرازۍ لپاره کار وکي او کړی يې دئ.

لارډ کيمزهم په دې اند دئ ،چي ((په جلال کي د قوت نه زيات هېڅ صفت او صورت حال نه سو اضافه کولای.))

د لارډ جيمز وينا ته که راسو نو موږ گورو چي انسان د ډيرو شيانو په هکله د قوت فکر کوي که موږ لوی غرونه گورو هلته موږ ته يو محکم او د قوت لرونکئ موجود ذهن ته راځي موږ په ډيرو ځايونو کي غر د قوت سمبول بولو خوشحال بابا وايي:

د جهان ډيري خبري لور په لور توري لښکري

زړه مي نه خوځې د ځايه غر خو هسي وې کنه

دا خبره چي جلال يواځي د قوت پر ريښه ولاړ دئ تر يو حده وچه خبره ده او موږ د جمالياتو په علم کي وچي خبري نه سو منلی موږ که سند هواره ارته لمن گورو يو زبردست جلال وينو او يو ستر قوت ننداره کوو خو کله چي د ستورو ډک اسمان وينو موږ دلته هيڅ قوت د هغه په غيږه کي نه ننداره کوو خو بيا مو هم ذهن د جلال له پلوشو نه ډک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند په جلال کې تر جمال جذابيت زيات دئ روح، له بيخي بل ډول حالت سره مخ کوي روح ته حيرت ورکوې ويره ورکوې او يو داسي حالت سره مخ کيږي چي ذهن ته د جلال او د معروض د تصور نه ماسوا بل شی نه مالميږي.

دا يواځې قوت نه دئ؛چي دغه حالت روح ته بخښي بلکې لوی والی زيات کوچنيوالی زيږوالی او ... .

برک هم هغه خط چي خپل ملګري ريچرډ شيکلټن ته يي ليکلی وو ليکې: ماته دا ډير خوند راکوي چي زه د فطرت ښکلا په لويو او خوف ناکو نظارو کي ووينم ځکه چي دا زړه د شانداره خيالاتو نه ډکوي او روح د ځان طرف ته را کاږي.

برک د جلال لپاره حيرت، ويره او لوی والی هغه حالتونه بولي چي د جلال له ننداريې وروسته انسان او روح يې ور سره مخ کيږي. موږ ولي د جنګ او جګړو د ځايونو د ليدلو څخه خوند اخلو باوجود ددې چي هلته نړيدلې کورونه غاښي غاښي ديوالونه سوي مځکي ماتي وني وينو؟

کيدای سي چي تاسو به جواب پيدا کړی وې ځکه همدا جلال دئ! موږ ګورو چي جان بيلي هم د خوفناکو څيزونو تر شا د جلال لاس بولې او د خوند اخستلو وسيله يې بولي.

جان بيلي ليکي:((د فطرت داسي کومي منظرې دي چي زړه ته زبات رفعت او لوړوالی ورکوې يا جلالي جذبات پيدا کوې؟ دا د مځکي خوش منظره قطعات نه دې دا د ګلونو څخه ډک پټي نه دي دا اباد ښارونه نه دي بلکې دا زاړه غرونه دي او په تنهايۍ کي د اوبو ډک جهيلونه دي دا اوږد عمره ځنګلونه دي او هغه ابشارونه دي چي پر لويو لويو ډبرو راتوييږي)).

که وګورو خبره د حيرت ويري لويوالي نه هيڅ طرف ته نه ځي. موږ چي کله زاړه غرونه وينو د عظمت تر څنګ يې يو ډول ويره د ستروالي نه احساسوو که ابشارونه ګورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيرت ويره او عظمت درې سره مو ذهن ډکوي او کله چي ځنګل ته ځو نو د پراخۍ او ويري دواړو اثر پر ذهن لويږي.

کانت هم درې ډوله جلال راپژني: ((خوفناک، رفيع اوعظيم الشان)).

خوفناک: لکه د توري شپې د ډير تورواليي نه مو چي ذهن خوند او جلال ورته ورسيږي. رفيع: لکه غرونه او عظيم الشان: لکه سندونه، دلته زما په اند د رفعت نه لوړ والی او د عظمت نه پراخي مراد ده.

خو خبره دلته ده چي په جلال کي د عظمت نندارہ پر لويو ډبرو تو ييدونکي ابشارونه دې لوی غرونه دې اسمان دئ فراخ جهيلونه حيرت او ويره ده او... خو جمال ته که راسو جمال لطافت دئ جمال د جينکو سره مخونه دې جمال د ګلاب نرګسي پاڼي دې جمال د شبنم نرم څاڅکي دې توري سترګي دي مات باڼه دي شنه چمنونه دي او په عموم کي که ووايو چي جلال د عظمت نندارہ ده او جمال د لطافت نندارہ ده ددې دپاره نصير احمد ناصر هم همداسي نظر لرې.

نصير احمد ناصر ليکي: ((د حسن دوه مظاهر دي اول جمال چي د رحمت او لطافت معصومۍ او نزاکت نه زيږې دويم جلال چي د قوت جبروت او قهارۍ نه زيږې.))

ښاغلی ناصر هم د جلال دپاره صفت قوت حيرت ويره بولي خو د جمال صفت بيا معصومي نزاکت نرمي او لطف بولي. سعيد احمد رفيق هم د جلال او جمال تاريخي سير څيړلی او وايي مخکي وختونو کي حسن دوې برخي درلودلې يوه يې لطافت وو بله يې عظمت وو دوی دلربايي د ښځو صفت بللی او عظمت يې د نارينوو دپاره کارولی.

سعيد احمد رفيق وايي: ((د لون جانس د جلال د کليمې د استعمال نه مخکي حسن پر دوه ډلو ويشل کيدئ لمړی دلربايي چي په ښځو کي وه دويم عظمت چي په نارينه و کي ګڼل کيده.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي ښځي طبعا د ناز نزاکت او نرمۍ لرونکې دې همدا لامل وو چي مخکي وختونو کي د ښځينه حسن ته دلربايي يا جمال ويل کيدئ او نارينه چي طبعا د غرور نه ډک زيړه او لوی جسامت نسبت ښځي ته لرې ، نو جلال او عظمت د نارينوو دپاره مخته وړل کيدئ.

خو کله کله بعضي نر انسانان چي لطيف او نازک جسم لرې دوی ته هم د جمال نسبت کيږې دوی د ښځو سره تر ډيره حده ورته والی لرې .

که موږ د حميد او کاظم خان شيدا نوخط گورو هغوی د جمال لرونکي دې او هيڅ کله يې د جلال ستاينه نه ده سوې موږ مخکي يادونه وکړه چي جمالياتو کي پريکنده پريکړه نسته راسئ چي د خوشحال نه واورو چي نوخطو ته د جمال نسبت کوې او وايي:

په سپين مخ يې تازه خط نوی تهوکيږې

زه به ځان ورځني ژغورم روږد دئ زاغ

يا

ما دا هسي رنگ هندو ليدلی نه وو

چه په حسن دين او زړه د مسلمان وړي

يا دا بيت

هغه تور هندو بچه به چيرته غواړم

چي زما د زړه متاع باندي گرو وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هر څنګه چي يې هرډر وايي چي د نارينه ښکلا د هغه د اندامونو په شدت کي ده څومره چي د نارينه اندامونه محکم او کلک وې نو جلال ورپکښي زيږي او حسن يې زياتيږي.

خوشحال هم د نارينه حسن جلال او غرور بولي او د ښځينه ښايست نزاکت او نرم والی دئ زلمو ته د باز سمبول او جينکو ته د کوترې سمبول کاروې چي باز طبعا مغروره او ويره اچونکی دئ خو کوتره بيا نيازبينه او مهربانه ده.

خوشحال بابا وايي:

عشقه ستا واړي چاري اوتري دي

چه زورور يې واړه بهتري دي

تر مرګه پوري سره نظر لري

زلمي بازونه جوني کوتري دي

آئې جي هر ډر وايي: ((د نارينه حسن د خپلو عضوياتو جذباتو په شدت سره او په نورو جسماني حرکاتو او خصوصياتو کي دئ.))

خوشحال بابا هم د نارينه دپاره جلال او د ښځينه وو دپاره نزاکت حيا حسن کڼي.

خوشحال بابا وايي:

ميړه چي توره وکا وفا لري

ښځه چي حسن شرم حيا لري

نوري پښتني ورځني مه کړه

هرڅه به ښه لري هغه چي دا لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه خبره ونکل مان هم کوي : ((ونکل مان وايي:ښځي په جمال او نارينه په جلال ښکلي کيږي.))

دلته يوه خبره ضرور ده چي جلال او جمال خپل ترمنځ ډير باريک تار لري چي بيلول يې ستونزمن دي خو بيا هم وايو چي جلال لرونکي څيزونو کي حتمي نه ده چي جمال دي هم وي.

رسکن وايي: ((دا خبره بايد ضرور و منل سي چي ډير شيان د اعلا درجي جلال لري خو د اعلا درجې جمال نه لري)).

ددوی تر منځ يوه نه شلېدونکې رابطه ده چي هغه ذهني خوشحالي ده چي د جلال او جمال دواړو څه ذهن ته حاصليږي نو ځکه يو د بله څه په ډير دقت هم نه سو بيلولای خو صرف يوه هڅه ده چي کوو يې.

يو بل عالم وايي: ((په صحيحو مانا جلال د جمال پر درشل پروت دئ.))

نو چي جلال د جمال پر درشل پروت دئ نو د يو بل نه يې بېلول بيخي سخته ده خو صرف دومره ويلای سو چي د جمال او د جلال د جذبو ترمنځ لږ توپير سته .

د جلال سره ذهن دومره حيرت اخلي چي جمال يې نه سي ورکولای د جلال سره انساني فکر ټول ډکيږي د څو شېبو دپاره راسئ چي د جمالياتو د يوه عالم بليتيربيا وينا ووايو.

بليتربيا ((هغه جذبه چي د جمال څخه پيدا سوې وي له هغي جذبي تته بولي چي د جلال نه زېږېدلې وي.))

خو ونکل بيا هم د دوی توپير په جسامت سره کوې دی وايي : ((جلال لرونکي څيزونه لوی او جمال لرونکي واړه وي جمال هوار او مهين مرتب دئ خو جلال بيا زيږ او بې ترتيبه دئ.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکل مان وايي: ((جلالي څيزونه په جسامت کي لوی وي جمال لرونکي ورکوټي وي حسن هوار او مهين پکار دئ او جلال بيا زيږ او بې ترتيبه وي.))

شيلنګ بيا جلال داسي يو تصور بولي چي که يې په يوه واړه شي کي وګورې خو بيا به هم د تصور ټولې دروازې تړي خو جمال که په لايتناهي کي هم وګورې بيا هم ذهن سل په سلو نه ډکوي او بس.

شيلنګ وايي: ((جلال په متناهي کي لامتناهي دئ او جمال په لامتناهي کي متناهي دئ.))

راسئ د جلال په هکله د ليوني پيلسوف غني خان اند وګورو ده جلال ته يو نظم ليکلی.

غني خان وايي:

جلال

زه غواړم د هيرو نه مستي سره ګلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سري شونډې د ژړا سرونه جوړ کړم

د خزان تياره کړم ډوبه د اميد په سمندر کي

د کنجکو نه لالونه د غلو پلونه جوړ کړم

چي دا روح مي په ښکار ووځي د رنګونو د خوبونو

که نور نه وي د تيرو زه رنګيني نورونه جوړ کړم

چه د خشت سم زه ليواله د صحرا هره زره کښي

په زرهاوو بستانونه په لکها ګلونه جوړ کړم

چه زه وړی د ارمان سم د سپرلي په سپين سبا کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې حسابه ماښامونه بې پایان غمونه جوړ کړم

تور او سپین زما د سترګو کله تول کله تلل دي

شپه او ورځ زما نظر دئ ورکول او مونتل دي

که خندا ده که ژړا ده دا ځیګر مشغولول دي

که وصال دئ که فراق دئ خپل سرور ته ګډېدل دي

چي زه مست سم د ډیران سره خیشته ګلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سرې شونډې د ژړا سرونه جوړ کړم

دا چي زه ځان ته یو تخت د رنګین باده ودان کم

د غلام خواري بدله د پادشاه په رنګ سرور کړم

دا چي ته یې اې جانانه دا چي ستا مستي رڼا ده

دا زما مینه ارمان دئ دا زما ژړا خندا ده

دملا خبري خوشي مامله زما او ستا ده

دا داستان د لوبږي نه دئ دا قصه د عشق او سا ده

دی زما سرور کي پټ راز ستا د حسن او کمال دئ

دا زما کمزوري سترګي ستا د خیشت جاه و جلال دئ

غني خان په دې نظم کي د سرو سترګو ژړا یادونه کوي دی که څه هم دی دا هر څه د خیال او فکر زیرنده بولي خو ورسته وایي چي خالقه دا زما سترګي ستا د جاه او جلال ښکارندویي کوي او ستا جاه جلال دئ.

دلته جلالیت د خدای ج صفت ګرځوي او دغه صفت د الله ج دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هر رنگ چي وي حسن دوې برخي لري جلال او جمال چي د جلال امرخېل د ببت پر مطابق چي دنيا په دوه شيانو ودانه ده چي جلال او جمال دئ.

په قرآن کريم کي هم څو ځايه جلال وينو او هلته هم د جلال يادونه سوې د سورة رحمن په اخير کي د الله ج صفت په جلال سره سوى او صحيح بخاري د جلال تفسير داسي کوې يي (الجلال) ذو العظمة يعني خاوند د لويی او غرور.

د ښکلاپوهني اصطلاح کي هم هغه ښکلا چي د يو ډول لويی او غرور څه پيدا سوې وي جلال دئ ښکلا پوهان وايي جمال په لطيفو اجسامو کي شتون لري او جلال په زيږو او هولناکه شيانو کي شتون لري.

خو بعضي استاذانو د جلال د پاره ښايست او د جمال دپاره د ښکلا نوم اخيستئ زما په اند کومه منطقي خبره نه ده موږ چي کله د غرو ننداره کوو نو وايو چي څونه ښکلی غر دئ يا هم وايو څه ښايسته غر دئ او که يوه جينۍ هم گورو بيا هم دواړه صفتونه کاروو.

نو که موږ دجمال د پاره يواځي ښکلا مترادفه کلمه وگرځوو او د جلال دپاره ښايست نو بايد ونه وايو چي ښايسته جينۍ ده يا هم ښکلی غر دئ.

د جمال کليمه د ښځي دپاره په احاديثو کي هم وينو حديث شريف دئ عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((ورجل طلبته امرأة ذات منصب وجمال)).صحيح بخاري

ژباړه :او بل هغه څوک د خداى ج په رحمة کي وې چي يوه ښځه چي د جمال او منصب لرونکې د ده څه د گنا غوښتنه وکي او دی يې د خداى ج د ويري پرېږدي.

يوه ورځ مي د استاذ سره د جمال په هکله موضوع ياده کړه چي د جلال او جمال بحث راغلئ استاذ يو مثال راکئ چي که يوه جينۍ خپل حسن په نقاب کي ځرگند کړي نو دا جلال دئ او که همداسې بې نقابه ځان ښکاره کړې بيا جمال دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند کله چي یو څوک خپل حسن په پرده کي کړې یو ډول غرور په خپل حسن کوي چي دغه غرور خپله ځانته حسن دئ چي جلال ورته ویلی سو.

او کله چي بې پردې ځان ښیي نو هغه جلال ختم سو او صرف جمال پاته سو. همدا لامل دئ چي حمزه بابا وایي هغه حسن حسن مه ګڼه چي عام سي.

او موږ ځکه تل په نقاب کي سترګي د بربنډو سترګو نه زیاتي خوښوو چي جلال او جمال دواړه ملګرتیا سره کوي.

جمال د ګلونو او ښکلو منظرو لطافت دئ جمال د ښایستو معشوقو نرمي زلفي دي جمال د ګل پر پاسته بدن د شبنم څاڅکي دي جمال لطافت دئ ځکه خیام نیشافوري وایي:

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده

بلبل زجمال گل طربناک شده

در سایه گل نشین که بسیار این گل

در خاک فرو ریزد و ما خاک شده

موږ چي الحمد لله مسلمانان یو او یواځي پر مادي نړۍ باندي نه یو ولاړ نو د یوې خبري سپیناوی موهم دئ.

کله چي د جلال نسبت الله ج ته وسي نو دهغه نه د الله د قهر او غلبي او لویۍ صفات مراد دي او کله چي د جمال نسبت وده ته وسې نو بیا ورنه لطیف او د مهربانۍ صفات مراد کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبحه یا بدرنګي

رياض الحسن ليکي: ((د انساني صفات د ترقۍ دپاره لکه څرنګه چي د نيکۍ ضرورت وي هم دغه شان د بدۍ وجود مهم دئ د ازغي حيثيت خالي د ازغي نه دئ بلکه د ګل ښکلا يې هم څو چنده کړې ده.))

دی وايي کله چي يو شی ارزښت پيدا کوي نو په خپل متضاد سره ارزښت پيدا کوي که حسن دئ د بدرنګۍ برکت دئ چي حسن ارزښت پيدا کړی نو څرنګه چي په جمالياتو کي د حسن بحث مهم دئ همداسي يې متضاد چي قبحه يا بدرنګي ده د اهميت وړ دئ.

نو د بدرنګۍ ارزښت يواځي بدرنګي نه ده بلکي لوی ارزښت يې دادئ چي د حسن ارزښت يې زيات کړی که چيري بدرنګي شتون ونه لري نو د حسن دغه ارزښت به هيڅ کله حسن نه وای پيدا کړی او تر دې مهمه خبره لا دا ده چي شی په خپل ضد سره تر بل هر څه ښه پيژندل کيږي. موږ که د خندا ارزښت منو نو تر ژړا ورسته يې منو که خوشحالي ارزښت ده د غم له برکته که ژوند ارزښت دئ د مرګ خاطر دئ همداسي هر شي ته د هغه ضد ارزښت ورکړی دئ.

کروچي هم د بدرنګۍ په اړه رغبدلی دئ.دی وايي: ((که چيرې د دنيا څه قبحه ورکه سي او که چرته په عالم کي ښېګڼه او خوشبختي رواج ولري نو شايد فنکار غير اخلاقي يا قنوطي جذبات پيش نه کي البته ددې پر ځای به خاموش معصوم او د خوښۍ نه ډک الفاظ وليکي.))

انسان تر ډيره حده په هنر کي خپل د تحت الشعور زخيره سوې خبري کوې چي په شعوري توګه يې د ويلو توان نه لرې نو د هنر په مرسته دغه خبري په صيقل شوې بڼه ټولني ته وړاندي کوې نو ځکه کروچي وايي که قبحه نه وای نو هيڅ کله به پنکار يا هنرمند غير اخلاقي خبري نه وای کړي ځکه چي قبحي به شتون نه درلودلای بلکي ليکوال او هنرمند به خاموشه او د خوښۍ ډک هنر پنځولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل لیکوال د قبحي په اړه داسي وايي: ((قبحه په ښکاره ډول سره زموږ د جمالیاتي تجربې یو ښکاره جز دئ دا د عام سطحي څیز په شان دئ دی پر موږ اثر نه کوي او زموږ توجه نه جلبوي او په فطري توګه سره دا د حسن متضاد دئ)).

دلته که وګورو د قبحي په پېژندنه کي لیکوال بدرنګي داسي شی بولي چي یو عادي شی دئ زموږ توجه نه جلبوي او موږ د هغه طرف ته میل نه کوو خو دا زموږ د جمالیاتي تجربې نه یو شي ته میل او نه میل ثابتیږي.

خو که پورته تعریف نور هم سره وشنو نو تعریف به یو څه نیمګړی ښکاره سي ځکه دی قبح د نه اثر لامل بولي موږ زیاتي قبحي وینو چي پر موږ منفي اثر پریږدي موږ د هغه څه کرکه کوو آن هغه طرف ته بل ځل ګورو نه او آن کله کله هغه ځای هم پریږدو نو موږ هیڅ کله د قبحي په لیدلو بې تفاوته نه سو پاتي کیدلای بلکي قبحه موږ متاثره کوې خو زموږ د غوښتني خلاف تاثر اخلو.

که حسن موږ ته خوند را بخښي او لذت راکوي نو قبحه بدخوندي او بد تاثر موږ ته راکوې او موږ زموږ د غوښتني خلاف متاثره کوې.

دا چي زموږ د جمالیاتي تجربې برخه ده خو په عام ډول د جمال ضد بلل کیږي ځکه موږ وایو چي داشی ښکلی دئ او دا بیا بدرنګه دئ بدرنګه شی زموږ جذبات نه پاروي ښکلی شی زموږ جذبات پاروي.

کړوس بدرنګي د حسن متضاد بولي او وایي: ((کوم شی چي زموږ لوړو حسیاتو ته بې رنګه او بد خونده ښکاره سي هغه شی بدرنګه دئ.))

ورسته لیکي: په کوم شي کي چي لږ غوندي تضاد او د ژوند نفي وي لکه شخړه کمزوري یا کمی بس بدرنګ دئ.

موږ ویلای سو که په کوم شي کي جلال او جمال نه وي بدرنګه دئ یعني نه زموږ احساسات راوپاروي نه مو په ویره کي واچوي نه قوت ولري بدرنګ دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عموم کي ويلای سو چي قبحه د حسن متضاد ده.

ډيزوير بيا وايي: ((يو خو په عموم کي قبحه د شر او کراهت صحيح عکس دئ ورسره دا چي د حسن ارزښت څو چنده کوي.))

هغه يو شاعر وايي:

که دا بدرنګ نه وای بدرنګه

چا به نيوه د ښکولو څنګه

دا چي د ښکولو کم عزت دئ

دا د بدرنګو برکت دئ (يوه سندره)

ډيزوير که څه هم لمړی وايي چي بدرنګي په خپل ذات کي يو بد او بدرنګه شی ده خو د بل پلوه که وګورو همدا بدرنګي ده چي د ښايست ارزښت يې زيات کړی که غم نه وي خندا ارزښت نه لري که تکليف نه وې هوساينه ارزښت نه لري که بدرنګي نه وي نو ښکلا ارزښت نه لري.

ونکلټ قبحه د حسن ضد بولي خو دی وايي : ((کوم شي کي چي د حسن کمی وي ددې د وقوع سبب دا وي چي دغه معروض د جمالياتي معيار سره په ټکر وي يا يې فطرت د حسن د رمزو مخالف وي.))

خو فان ولف بيا هغه شی چي ((حظ رسوي ښکلی بولي او کوم چه حظ نه رسوي او ذهن کي بد خونده کيفيت جوړوي قبحه ده.))

کروچي بيا هغه شی چي معروض اظهار کي راسي حسن دئ او که اظهار ناقص وو قبحه ده. موږ د کروچي خبري داسي تعبير کولای سو کوم معروض چي زموږ د خيالي ايډيال سره يو شی وخيجي حسن دئ او کوم شی چي بيا لږ هم زموږ د ايډيال سره توپير وکي قبحه ورڅه جوړيږي. چي دی وايي قبحه د نا مکمل اظهار نتيجه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزن کرانز بیا د حسن دپاره معیار موجود او مني یې خو کله چي خبره د قبحي سي نو د کوم معیار وجود نه مني مطلب داچي کوم داسي معیار نسته چي موږ ووایو که په یو معروض کي داسي صفتونه پیدا سول نو بدرنګ دئ.

یو بل عالم بیا وایي: ((قبحه د حسن خلاف داسي بغاوت دئ لکه چي شر د خیر خلاف دئ.))

اقبال نسیم خټک وایي : (قبحه د جمالیاتي حسن داسي د یو جز په حیث غیر دلکش دئ لکه په موسیقی کي نا آهنګي.)

مارشل د قبحي په اړه وایي: ((په دې هم پوهیږو چي هغه ډیر معروضات چي یو سړي ته حسین دي بل ته بدرنګ یا قبیح دي.))

خو خوشحال چي یو مستانه انسان وو دی بدرنګي د عمر په زیاتېدو سره بولي او یو لامل یې همدا بولي دی وایي:

ارتني په شال ګل دي

ګل تازه ښه دئ خوشحاله

تر شل کاله تازه ګل دئ

بده نه ده تر دیرش کاله

چي تر دیرش کاله زیاتیږي

پریواته یې دي د خیاله

که درست ځان زر و زیور کا

سود یې کم دئ د جماله

زوړ چي ښه جمال ته ګوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یې څوان سي د وصاله

موږ که په حسن کي موضوعي او معروضي نظریې وایو نو دلته هم خبره هماغسي ده دلته حسن او قبحه د انساني فکر زېږنده او صفت بلل سوی او په خارج کي د حسن او قبحي شتون ردوي.

یوم د قبحي او حسن دپاره خورا ښه نظر وړاندي کوي دی وایي: ((حسن روح ته اطمینان،ارام او سکون ورکوي همداسي بیا قبحه د حسن خلاف روح ته ناکراري، درد تکلیف او غم پیدا کوي.))

پیري وایي : ((هر ایجاب سلب لري ،هر شی ضد لري نو د حسن ضد قبحه ده. د قبیح مطلب د جمالیاتي حظ نه پیدا کېدل دي.))

نو خلاصه که ووایو چي قبحه د حسن ضد دئ او د جمالیاتو د علم یوه برخه تشکیلوي او داسي یې په لنډ ډول تعریفوو چي کوم معروض چي د جلال او جمال حذ یې انسان کي نه کړ راویښ قبحه ده.

قبحه زموږ په ټولنه کي زیات وخت د توروالي نه زېږېدلې بولي او کله چي څوک تور وي نو بدرنګ به وي. زموږ ټولنه کي فلکلور هم د دې توروالي د قبحي په اړه ډیر څه لري.

ټپه:

ولي مي توره توره بولې

زه توره نه یم مور په ناز بللې یمه.

یا

په تورو بد مه وایاست خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تور خو لونګ دي پاچاهان يې بويوينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما فوق الطبعي حسن

د ما فوق الطبعي حسن نه هر ځای د الله ج حسن مراد دئ او مرادیږي اوس که د الله ج د حسن په اړه ږغیږو نو لمړی به د الله (ج) او د هغه د رسول(ص) ارشاداتو ته سر ور ښکاره کوو.

الله ج په سورة نور ایات ۳۵ کي فرمایي:

((الله نور السماوات والارض)). ژباړه: الله ج د مځکي او اسمانونو نور دئ. د همدې ایاته ورسته فرمایي: ((لیس کمثله شئٌ)) ژباړه: دا داسي نور دئ چي د هغه غوندي هېڅ شی هم نسته. موږ ددې حسن په اړه هیڅ مثال نه سو وړاندي کولای.

دویم حدیث شریف ارشاد دئ نبي کریم ص پرمایې ((الله جمیل یحب الجمال)) ژباړه: الله (ج) جمیل دئ او جمال خوښوي.

اوس که راسو چي دا حسن څرنگه موږ ته مسرت او حظ بخښبي نو د ډاکټر سراج الحق وینا د یاده نه سو ایستلی چي وایي:((د متصوفینو زړونه سترگي لري او د هغو سترگو په برکت سره دوی د باطن مشاهده کوي. د دوی زړونه بې له وزرونو پرواز کوي او د عرش تر کنارو ځان رسوي.)) (۱۴: ۱۳۵)

راسئ چي په دې هکله د صوفي شاعر او د پښتون ملت د لوی او تړول منلي انسان عبدالرحمن بابا رحمة الله علیه شعر را واخلو بابا وایي:

هر چي لاندي خپل وجود تر خپل قدم کړي

عرش يې لاندي تر قدم سي اسمان څه دئ

یا دا بیت:

چي په یو قدم تر عرشه پوري رسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ليدلی دئ رفتار د درويشانو

راسئ چي د غير مسلمو پوهانو نظرونه د مافوق الطبعي جمال په هکله ووايو.

مشهور يوناني عالم افلاطون وايي:((هر کله چي موږ د ښکلي شي پرتله د بل تر هغه زيات ښايسته سره کوو نو موږ ته لمړی شی بدرنگه ښکاري يو شی د يو خاص کس دپاره ښايسته خو د بل چا دپاره به حسن نه وي نو ځکه ددې دنيا هر شی نسبي ناپايداره او غير يقيني دئ.))

وروسته وايي:صرف حسن تصوري يو قايم بالذات شی دئ چي نه پيل او نه هم پای، نه زوال لري نه کښته کيده. دا تغير نه مننکئ او مطلق دئ، چي په هره نقطه او هر تعلق حسن دئ. دا حسن د هرچا هرې زمانې او هر وخت لپاره حسن دئ دا د هر عيب نه پاک د خيال او فکر د سرحدونو نه وتلی دئ ؛چي نه مفهوم محض دئ نه انفرادي علم بلکې يو سرمدي حقيقت دئ.

افلاطونس بيا مافوق الطبعي جمال داسي بيانوي:موږ د شيانو د حقيقت بنياد د عقل په مرسته نه سو مالومولی بلکې د اخلاقي او عقلي وجدان په مرسته په خپل ذات کي مطلق لايتناهي زموږ په باطن کي د اگاهی يا خبر په خاطر پاتې وي ځکه زموږ او د ذات مطلق تر منځ چي ځومره لري والی دئ او د متصوفانه کشش په زور دغه فاصله ختمولای سو. دی وايي الله ج خپله هم نور دئ او د حسن سرچينه هم دئ.

سيونارولا بيا وايي: ((څه وخت چي روح د الله ج د حسن نه وځليږي دغه وخت بدن ته يو الهي جمال ورکړل سي.))

شفتيسبري بيا ليکي: ((د فطرت هر ښکلی شي ته د حسن ازل تت غوندي عکس ويلای سو.د کايناتو حسن حقيقي نه دئ بلکې مجازي حسن دئ او ددې مجازي حسن سرچينه ذات خداوندي دئ هغه حسن ازل دئ او دغه حسن ازل د انسان د لاس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکره وتلی دئ. هغه پټ هم دئ او ښکاره هم دئ هغه موږ ته زيات نيژدې ښکاري خو کله چي ورنژدې کيږو دومره نوره فاصله راسه اخلي.))

خوشحال هم دغه نظريه په لږ توپير سره بيان کړې ده دی وايي:

په هر څه کي نندارہ د هغه مخ کړم

چي د ډېري پيدايۍ نه نا پديد سو

ونکل مان بيا وايي: ((کومو پوهانو چي د افاقي حسن په اسبابو غور کړی دئ او ددې لټون يې په مخلوقاتو کي کړی دئ؛ ددې دپاره چي حسن اعلی درک ومومي دوی حسن د مخلوقاتو د اجزاوو په ترتيب او موزونيت پسي تللي دي. خو زموږ ذهن د افاقي حسن په هکله يو تصور غير معين پاته سوی دئ.))

دی وروسته ليکي څومره چي موږ د مادياتو څه لري کيږو هغومره زموږ فکر لوړوالی پيدا کوي بيا خالق خپل مخلوق ته په هغه اندازه کمال ورکوي.

اليس ايگزانډر بيا وايي: ((الله ج هغه هستي ده چي ټول قدرتونه پکښي ناقابل تغير دي.))

ميراتور وايي: ((په خدای ج کي خير او صداقت اخيري درجې ته رسيدلی دئ حتی خدای ج په خپله خير او صداقت دئ او تر ټولو زيات حسين دئ.))

کزن وايي: ((اخلاقي حسن بهترين حسن دئ او ددې سرچينه د خاوند متعال ذات دئ.))

موږ خلص داسي ويلای سو کاينات تلونکي راتلونکي دي په وخت سره د هر ښکلي شي ښکلا آن وجود يې د منځه ځي نو د هغه ښکلا به څرنگه تل پاتي سي نو ځکه يواځينی حسن چي تل پاتي او د انسان تلپاتي خوښۍ ورسره تړلي دې هغه حسن د متعال واحد لا شريک ذات دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ج حسن داسي حسن دئ چي موږ یې په هکله د تصور او خیال نیلی نه سو ځغلولی او دومره ویلای سو چي الله ج نور علی نور دئ حسن حسن دئ ټوله ښکلا د هغه د کمال مظاهر ده.

اوس که د سید علي مرتضوي نظر راواخلو چي انسان ددې دنیا څخه پردی دئ ځکه چي کله انسان د کایناتو په هکله په یوه گوښه کي فکر وکي دی به حتما د غم احساس کوي. دغه د غم احساس موږ ته د کومي کیږي؟ دی خپلي خبري داسي غزوي چي کله انسان له خپل اصلي ټاټوبي نه بل طرف ته ولاړ سي د تنهایی او زړه تنگون احساس کوي همداسي زموږ روح هم دلته پردی دئ او د خپگان د احساس سره مخ کیږي تر څو چي د خپل اصلي معشوق او محبوب سره یو ځای سوی نه یې، تر هغو ارام نه لري.

کاروان صاب هم انساني روح د الله ج سره د یو قوي ارطبات په دلودلو قایل دئ.

کاروان صیب وایي:

له سمندر سره هوسا وي په ارامه روان

څاڅکی په نیم وجود پر مځکه وي په گرانه روان

روهي صاب بیا د انسان د زړه تنگون په اړه څه وایي. خو پر دې نه ږغیږي چي انسان ولي دا زړه تنگون پیدا کوي؟ انسان ولي په دنیا کي داسي حالت سره مخ سي چي هغه نعوذ بالله یواځي د انسان تصوري برخه وي؟

اوس دغه تصوري دیوتا چي ښاغلي روهي بیان ورکړی د کومي خوا نه کیږي ایا ددې تصوري موجود په هکله د انسان روح د وخته اړیکه او نه شلیدونکې رابطه درلودله که څنگه؟

روهي صیب په ادبي څېړنو کي بل ځای یو داسي اشاره کوي: کله چي د انسان لپاره پناه ځای ختم سي نو د خیال نړۍ کي د یو داسي چا تلاش کوي چي هغه د ده هره ستونزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل کړي اوس که موږ دغه خیال حقیقت فرض نه کړو نو انسان ولې د یو بل خیال لټه نه کوي چي انسان هلته دمه وکړي؟

موږ که د نورو دینونو پیروانو نظرونه هم وګورو نو دوی د خدای ج د جمال پرته جمال نیمګړی بولي حتی افلاطون چي د فکر آس یې زیات تیز او توند و دې ته تسلیم سو چي ددې نړۍ ښکلا د الله ج د جمال سیوری دئ.

خو دلته دا پوښتنه راولاړیږي چي ولې انسان د هغه تصور نه سي کولای؟ نو موږ دومره ویلای سو چي انسان د ممکناتو د حسن لپاره آن مکمل تصور نه سي کولای نو د متعال او حسن مطلق تصور خو تر انساني فکر لوړ دئ. راسئ مولانا په دې هکله څومره قوي استدلال کړی دئ.

مولانا وایي:

پای استدلالیان چوبین بود

پای چوبین سخت بې تمکین بود

دی وایي څوک چي د الله ج د جمال او جلال په اړه استدلال او منطق کوي د هغوی پښې د لرګو دي او د لرګو نه جوړي پښې د دریدو قدرت نه لري.

تاسو راسئ د کاروان صیب دا فکر وګورئ! هغه هم ټولي مجازي مینې د خدای ج د مینې سیوری بولي.

کاروان صیب وایي:

مینه د خدای مینه بیلي بیلي جامې واغوندي

چاته معشوقه سي چاته مور چاته د پلار په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دانساني حسن هره برخه نیمګړې او نسبي ده او په دنیا کې د انسانانو په نړۍ کې کمال مطلق شتون نه لرې نو ځکه انسان د یو کامل حسن ضرورت احساسوي او دغه ضرورت د انسان بیغیر د خدای ج څه نه پوره کیږي نو ځکه د انسان اشد ضرورت هم همدا دئ چې د یو کامل مطلق حسن سره اړیکه او رابطه ولري چې دغه رابطه ورو ورو جوړیږي.

په وروسته کې د یو شاعر بیت چې په غیر شعوري توګه ورنه یوه خبره سوې بدرګه کوو.

جوړ د ختو اور اوبو نه

ژوندی ستا د ذات په نور یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فطري حسن

فطرت چي د صنعت مقابل لفظ دئ يعني هغه حسن چي د انساني صنعت او تخليق نه پردی وي اوس طبيعت زموږ نه راتاو شاوخوا د خدای ج مخلوقات دي چي هغوی د جلال او جمال مظاهر او ښکاره کوونکي دي.

هر موسم تجديد او تنوع دئ د مني په موسم کي د درختو ژړي پاڼي حسن دئ د ژمي د باران نرم څاڅکي تنوع او حسن دئ د دوبي په موسم کي د ارام سيند پر غاړه د شنو ونو منځ کي د مرغيو شور تنوع او حسن دئ او د پسرلي ګلان خو ټول ويني چي څرنګه د حسن مظاهر دي.

يوه ټپه ده:

جانانه خپل وطن ته راسه

شوتلې شنې دي غنم دومره دومره دينه

په پورته ټپه کي تاسو خپله ليدلای سئ چي د طبيعت حسن يعني څه.

زموږ په خوا کي هغه پی مخي ښکلي چي موږ هره ورځ وينو او زړه ورکوو دا د طبيعت حسن دئ او بس.

موږ تر ټولو مخکي د طبيعت د ښکلا په اړه بايد د طبيعت د ښکلا د خالق ارشادات مطالعه کړو د ښکلا خالق په خپل سپېڅلي کتاب قرآن کريم کي د کايناتو د ښکلا په اړه داسي وايي:

ﷲُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلاَ شَفِيعٍ أَفَلاَ تَتَذَكَّرُونَ اية

الله الذي خلق السماوات والأرض وما بينهما في ستة أيام «أولها الأحد وآخرها الجمعة» ثم استوى على العرش «هو في اللغة سرير الملك استواء يليق به» ما لكم «يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

كفار مكة» من دونه «غيره» من ولي «اسم ما بزيادة من أي ناصر» ولا شفيع «يدفع عذابه عنكم» أفلا تتذكرون «هذا فتؤمنوا

الله ج د فطرت او د طبيعت په هکله فرمايي چي الله هغه ذات دئ چي اسمانونه او مځکي او د هغو په منځ کي چي کوم شيان شتون لري په شپږو ورځو کي يې پيدا کړه ورسته يې استوا پر عرش وکړه او نسته تاسولره د دې خدايه پرته بل شفيع او ولي چي ستاسو کومک وکي ايا تاسو نه پوهيږئ يا ستاسو نه ياديږي. چي ايمان راوړئ.

تفسير قرطبې د همدې ايات په تفسير کي وايي الله ج په وروستيو دوو ورځو کي د مځکي او اسمانونو پرته نور شيان پيدا کړه او جمال يې تخليق کئ.

په پورته ايات شريف کي صرف د مخلوقاتو د پيدايښت په اړه الله ج ارشاد فرمايلی دئ خو که راسو په دې پسي متصل ايات کريمه ته نو د طبيعت د ښکلا انځور به وګورو او موږ به پوی سو چي خدای ج چي مخلوقات پيدا کړي دي دا يې د پوره حسن او جمال سره پيدا کړي دي.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ٧اية س .سجدة

الذي أحسن كل شيء خلقه «بفتح اللام فعلا ماضيا صفة وبسكونها بدل اشتمال» وبدأ خلق الإنسان. «آدم»من طين «

الله ج د ځان ستاينه د جمال په پيدا کيدو سره کوي او وايي چي الله ج هغه ذات مبارکه دئ چي ټول شيان يې په ښکلي او ښايسته جوړښت کي پيدا کړه هغوی ته يې جمال ور وبخښئ او د انسان اول پيدايښت يې د ختي نه وکئ.

تاسو اوس د طبيعت د ښکلا او د دې ښکلا د پيداکونکي په کمال کي فکر وکئ چي د خاورو نه يې څومره ښکلی او ښايسته صورت جوړ کړی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ج په سورة نحل کي د طبيعت ښکلا نوره هم په تفصيل سره بيان کړې ده او ورته يې وضاحت ورکړی دئ راسئ چي د سورة نحل دا څو اياتونه ولولو!

وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُون سورة نحل آية ٥

والأنعام «الإبل والبقر والغنم ونصبه بفعل مقدر يفسره»خلقها لكم «من جملة الناس» فيها دفء «ما تستدفئون به من الأكسية والأردية من أشعارها وأصوافها» ومنافع «من النسل والدر والركوب» ومنها تأكلون. تفسير جلالين شريف «قدم الظرف للفاصلة

الله ج د انسان د ښايست بيان څو څو ځلي کړی دئ لکه په صورت تين کې يا هم په تيرو مخکيني اياتونو کي مو وويله خو اوس دلته انسان ته د طبيعت د نورو برخو ښکلا ښايي.

او الله ج هغه حيوانات چي پر څلورو پښو گرځي پيدا او تخليق کړي يې دي الله ج دا ځکه خلق کړي دي چي په دې کي د انسانانو دپاره گټې او فايدې موجودي دي او د دغو حيواناتو نه انسان خوراک کوي.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ

ولكم فيها جمال «زينة» حين تريحون «تردونها إلى مراحها بالعشي» وحين تسرحون «تخرجونها إلى المرعى بالغداة))

الله ج د انسان جمالياتي ضرورت هم بيان کړی نه دا چي يواځې تاسو ددې حيواناتو څه مادي گټه لاس ته راوړئ بلکي دې کي ستاسو جمالياتي حظ هم خړوب کيږي هغه وخت چي ماښام يې کورونو ته راولئ يا هم سحر يې څرځايونو ته بياياست.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُواْ بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُوفٌ رَّحِيم

وتحمل أثقالكم «أحماالكم» إلى بلد لم تكونوا بالغيه«واصلين إليه على غير الإبل» إلا بشق الأنفس «بجهدها»إن ربكم لرؤوف رحيم «بكم حيث خلقها لكم

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تاسو پر دې حيواناتو خپل سامانونه هم وړئ د يوه ښار نه بل ښار ته چي تاسو هغه سامان بيله موشقته په خپل ځان سره نه سو رسولای بې شکه چي ستاسو رب مهربانه او بخښونکئ دئ.

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ

وخلق» والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة«مفعول له والتعليل بهما بتعريف النعم لا ينافي خلقها لغير ذلك كالأكل في الخيل الثابت بحديث الصحيحين»ويخلق ما لا تعلمون «من الأشياء العجيبة الغريبة

تاسو راسئ د قرآن کريم اعجاز وګورئ او د جمال دې پټې برخې ته يې متوجه سئ چي الله په ترتيب سره د انسان د ذوق مطابق لومړی ښکلی حيوان چي آس دئ يادوي بيا خر او بيا غاتر.

الله ج فرمايي چي ما آس خر او غاتر د دې دپاره تخليق کړ چي تاسو پرې سپاره سئ او د ښکلا دپاره مي پيدا کړي دي او الله ج هغه څه پيدا کوي چي تاسو پرې نه ياست خبر.

وَعَلَى اللّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ وَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ

»وعلى الله قصد السبيل «أي بيان الطريق المستقيم»ومنها «أي السبيل» جائر «حائد عن الاستقامة» ولو شاء «هدايتكم» لهداكم «إلى قصد السبيل» أجمعين«فتهتدون إليه باختيار منكم

الله ج اراده لري چي تاسو ته نيکه لار وښيي نو بعضې ستاسو څخه د دې لارې څخه اوړي او که الله ج اراده وکړي نو تاسو ټولو ته به هدايت وکړي.

يُنبِتُ لَكُم بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالأَعْنَابَ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ينبت لكم به الزرع والزيتون والنخيل والأعناب ومن كل الثمرات إن في ذلك «المذكور» لآية «دالة على وحدانيته تعالى» لقوم يتفكرون «في صنعه فيؤمنون

وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الأَرْضِ مُخْتَلِفاً أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُون ١۴ آية

وسخر لكم» وما ذرأ «خلق» لكم في الأرض «من الحيوان والنبات وغير ذلك» مختلفا ألوانه «كأحمر وأصفر وأخضر وغيرها» إن في ذلك لآية لقوم يذكرون «يتعظون

ورسته الله ج انسان د رنګارنګۍ او تنوع د ښکلا په هکله وايي د هرڅه رنګ بيل دئ چي دا يو ډول تنوع دئ بيلابيل رنګونه او بيلابيل موجودات د طبعي ښکلا ايجادونکئ فکر دئ.

الله ج ارشاد کړی چي او تاسو ته يې هغه څه مسخر کړي دي کوم چي الله ج د مځکي پر مخ پيدا کړي دي رنګونه يې مختلف دي بعضي سره بعضي شنه ځيني تور او ځيني يې سپين په دې کي هغه قوم ته چي څه يې ذهن کي پاتېږي علامي او نښي دي.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُواْ مِنْهُ لَحْماً طَرِيّاً وَتَسْتَخْرِجُواْ مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُواْ مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُون١۵ آية

وهو الذي سخر البحر «ذلله لركوبه والغوص فيه»لتأكلوا منه لحما طريا «هو السمك» وتستخرجوا منه حلية تلبسونها «هي اللؤلؤ والمرجان» وترى «تبصر»الفلك «السفن» مواخر فيه «تمخر الماء أي تشقه بجريها فيه مقبلة ومدبرة بريح واحدة» ولتبتغوا«عطف على لتأكلوا تطلبوا» من فضله «تعالى بالتجارة»ولعلكم تشكرون «الله على ذلك»

او همداسي الله ج د بحر د جلال خبره کړي او بحر يې د انسان دپاره تسخير کړی دئ د بحر په منځ کي يې د انسان د مادي ضرورت چي هغه د ماهيانو تازه غوښه ده تر څنګ يې د انسان د جمالياتي حظ د خوړوبولو دپاره هلته بيلابيلي ملغلرې پيدا کړې دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښتیو داسي رفتار چي د اوبو څپې پرې کوي دا به نو د جلال کومه ننداره وي چي انسان ور څه خوند وانه خلي.

وَأَلْقَى فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَاراً وَسُبُلاً لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُون

وألقى في الأرض رواسي «جبالاثوابت» أن «لا»تميد «تتحرك» بكم «جعل فيها» وأنهارا «كالنيل»وسبلا «طرقا» لعلكم تهتدون «إلى مقاصدكم

او د مځكي پر سر الله ج غرونه پيدا كړه د محكمې دپاره په هغوی د روانو چینو ننداره د طبیعت د جمال تر ټولو ښه ننداره ده.

راسئ د طبیت د ښكلا په هكله د جبران خلیل جبران دوې نثري ټوټې وګورو!

خندا او ژړا

زه خپل غم د نورو پر خوشحالۍ نه وركوم

او نه غواړم چي زما او ښكي دي په خندا بدلي سي

زه غواړم چي ژوند مي مسكا او اوښكي سي

اوښكي مي زړه پاكوي او د ژوند په اسرارو مي پوهوي

مسكا مي وجود ته خوښي بخښي

زه غواړم چي په شوق مړ سم

نه خپه ژوند وكم

زه غواړم چې خپل په اندرون كي ولاړ سم

مینه وكړم

او د جمال په هكله د وجود لوړي زیاته كړم

ما خلګ ولیدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی زیات بد بخته وه

دوی په مادیاتو پسي منډي وهلې

د ماښام په راتګ سره

ګلان خپلي پاڼي ټولي کړي

او د شوق غاړي ټيټي کړي

او کله چي سهار سي

بیا مخ د لمر و قبلې وګرځوي

د ګلانو ژوند شوق او وصال دئ

ژړا او مسکا ده

د بحر اوبه بخار سي

بخار ورېځې جوړي کړي

بیا چي نرم باد راسي بیرته مځکي ته راشوه سي

او له بحر سره یو ځای سي

ورېځې د یو ځای والي او جلا والي زیری دئ

ورېځې خاندي او ژاړي

همداسي روح جسم ته راسي

په لوړو ژورو وګرځي لکه وریځ

ورسته د مرګ نسیم راسي

او هغه بیرته خپل اصل ته رد کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي هغه واحد او متعال ذات دئ

یا یې د څلورو فصلونو د ښکلا په اړه د ده دا نثر وګورئ!

پسرلی

اې محبوبې راسه چي په غرونو کي چکر ووهو! واوري ویلي سوې دي، بیا ژوند رازرغون سوئ دئ ، ژوند په غرونو او شلو کي خپور دئ راسه چي د پسرلي راتګ په لري پرتو سیمو کي ننداره او هرکلی یې ووایو، راسه چي لوړو ته وخیجو او د شین والي نه د سیمي خوند واخلو.

ګلونه لکه د دریاب څګ د مځکي پر سر هوار دي ، راسه چي د باران وښکي د نرګس له پاڼو نه وخرو ، د مرغیو د اواز د موسیقۍ نه خوند واخلو ، او د طبیعت عطر حس کړو.

راسه په دې ډبره پاس کښېنو چیرته چي بنفشه راته مخامخ وي، او د میني مچکي تبادله کړو.

دوبی:

راسه ښایستې هغه موسم راغلئ چي کښت رسیدلی دئ ، او لمر په پوره مینه خپلي پلوشې طبیعت ته شیندلي دي، راسه مځکي تر دې چي مرغۍ راسي او زموږ مزاحمت وکړي ، او میړیان د مځکي مخ ونیسي .

مینه زموږ په اندرون کي ده ، خپلي ذخیري مو له عناصرو پیمانه کړي دي لکه ژوند چي زموږ عواطف اشغال کړي دي.

منی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

راسه اې ګرانې چې د انګورو باغ ته ولاړ سو هلته د انګورو نه په تاک کې اوبه ونیستیږو ،وچې میوې ټولې کړو ، دګلونو پاڼې ورژوو او بیا یې راټولې کړو.

راسه چې د کورونو خواته ولاړ سو ، پاڼې ژیړې سوې دې او باد یې بیا داسې راشوه کوې لکه مړو ګلانو ته چې ورنه کفن جوړوې، راسه څکه مرغانو کوچ کړی او د ساحل غاړې ته تللي، د مځکې شور یې له ځانه سره وړی. د یاسمین او ګلابو اوښکې مځکې ته لویدلې.

ژمی

اې زما د ژوند ملګرې رانژدې سه، او مه پریږده چې د واورې په سوړ تنفس کې درنه بیل سم ، زما په خوا کې مخامخ دې څراغ ته کښینه ، وګوره اور لمبې کوې اور د ژمې تر ټولو ښه میوه ده اې د ژوند شریکې څراغ په تیلو اوبه که نزدې دی له تندې نه یې ژوند پای ته ورسیږي،ځانته یې نژدې کښیږده چې زه هغه څه وګورم چې شپه یې ستا پر شدویې اننګو لیکې.

یو منګی شراب راوړه تر څو د ځوانۍ ویر پکښې وکړو.

دروازه او کلکینان وتړه څکه د وریځې لیدل مې غمجن کوې، ښار ته وګوره څومره غلی دئ.

رانژدې سه اور مړکیدونکی دئ ښایې سکروټې یې مړې سي څراغ هم ورو ورو خاموشه کیږي او تاریکه پرې غلبه کوې ، شرابو مې سترګې درنې کړې دي راسره غاړه غړۍ سه مخکې تردې چې خوب مې یوسي او ښکل مې کړه څکه چې د واورې یخ بل هیڅ شی نه سي غلی کولی بیله ستا مچکو ، اې ګراني د خوب بحر څومره لوی دئ، او سحر څومره لرې دئ.

جارج سنتیانا بیا د فطرت حسن داسې بیانوي د لمر د ډوبیدو په وخت کې رنګونه داسې آب او تاب لرې چې توجه د ځان طرف ته را کاږي داسې ملاحت او د نظر جاذبیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چي نظرونه مسحور کوي او کله چي د ماښام او اسمان نور روابط هم سره یو ځای سي نو نور هم حیرت انګیزه سي.

انتوني نس لیکي: د انسان دپاره دا کتل د پایدې نه خالي نه دي چي د فطرت بیخي غیر ارادي او خاموش اثرات د حسن نه خالي نه دي.

د انکریزي ژبي شاعر کالرج وایي:موږ فطرت ته هغه څه ورکوو څه چي موږ ورڅه اخلو.

یوبل لیکوال وایي: داسي ښکاري چي فطرت ته په یو طریقه نه یوه طریقه پر فن برى حاصل دئ هغه داسي چي فطرت خپل اظهار تازه تازه کوي او دغیر متوقع خوشحالى سبب کیږي.

که هر څه وي خو موږ د فطرت په هره ننداره کي د جمال نداره کوو موږ د فطرت حسن هر چرته وینو هنر مند دفطرت په تقلید باندي هنر پنځوي او بیرته یي طبیت ته وړاندي کوي.

فطرت د حسن او ښکلا تر ټولو ښه مصداق دئ موږ یي وینو خوند ورنه اخلو د شفق د سرو لمنو نه نیولې د غرونو جیږې ډبري هم د حسن نداره ده خالق په ټول طبیت کي ښکلا کرلې او شندلې ده خو کله نا کله موږ هغه ښکلا ځکه نه وینو چي موږ ورسره عادي سوي یو او تجدد او تنوع ورڅه تللى دئ.

موږ ته خپل ښکلى چاپیریال ښکلى په دې نه بریښي چي موږ هغه هره ورځ وینو خو که څو ورځي موږ له خپل دغه چاپیریاله لري سو نو موږ ته حتما د ښکلا نداره راته پکښي بریښي.

یا که موږ یوه سندره بیا بیا واورو موږ ته دغه سندره بې خونده کیږي او موږ ورڅه خوند نه اخلو بلکي راباندي غمیږي دا ځکه هغه تجدد او تنوع چي دغي سندري ته یي ښکلا بخښله هغه تجدد له منځه تللى دئ او خوند یي د منځه تللى دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرگیسیت یا خودي

نرگیسیت د ځان د حسن په اړه زیاته مبالغه کول دي.هغه کسان چي د ورځي څو ځلي په هنداره کي ځانته گوري؛ هغه کسان چي د ځان ستاینې ډېر شوق لري دوی په نرگیسیت اخته دي. نرگیسیت په ښځینه قشر کي تر نارینه زیات ښکاري دوی په دې خوشحاله کیږي چي ستاینه یي وسي یا د ځان ستاینه وکي لکه په دې ټپه کې:

په ما د زر شیندلي نه دي

چي د لاټین په رڼا غواړې دیدنونه

دلته دا ټپه که د هرچا د خوا ویل سوې ده خو د ښځینه ذات دپاره ویل سوې او داسي ښکاري چي دغه ټپه تر زیاته حده د یو ښځینه د نرگسیت تر ټولو ښه مثال دئ . تاسو وگورئ چي د ټپي په دننه کي شخصیت د ځان دومره ستاینه کوي چي باید زر ورباندي و شندل سي.

نر گسیت د خد خواهئ او انانیت حد دئ په دې حالت کي انسان په خپل حسن کي ورکیږي او د ځان نه پرته ورته هیڅ نه ښکاري او د خپل حسن پیغور نورو ته داسي ورکوې:

چي په ښایست مي خپه کیږې

نور به د مځکي خوب کوم چي زېړه سمه

آن! دغه انسانان تر ځنکدن وروسته هم د خپل حسن په اړه فکر کوي او خپل حسن یې تر مرگ وروسته هم په بدرنگئ نه دئ پیرزو:

زه د څلورو ورونو خور یم

زما تابوت به د ډولئ په شاني ځینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی خپلي جنازې د ډولۍ غوندي کوي خو يوائې دومره نه بلکه آن په لحد کي هم د خپل حسن او خمارو سترګو خيال لري:

لحد سوری که رومال راکه

په خومارو سترګو مي پريوتل ګردونه

يا خپله ستاينه دومره حد ته زياته کوې چي غواړي چي هر انسان ددې مين ته ونه رسيږي او تر دې ټيټ پاته سي:

د مخ په سپين کي مي سرخي ده

لکه چي واوره په ګلاب شندلې وينه

دوی پر ځان مينيږي او د نورو انسانانو ارزښت تر پښو لاندي کوي هغه جينکۍ چي په نرګيسيت اخته وي د خپل د ژوند له ملګري نه يوائې د ځان ستاينه غواړي اوبس لکه:

مځکي ته کوز سه خاورې ښکل که

لايق مي نه يې ګرانه خدای در کړې يمه

نرګيسيت په ښځو کي تر نارينه ذات زياته ليدل کيږي او په پښتو لنډيو کي يې ښه ډير مثالونه سته چي تاسو يې د يو څو لوستلو ته رابولمه.

خوشي خواري راپسي مه کړه

د انځر ګل يم په لاس نه در ځم مينه

خولګۍ به خاوري درله درکم

غريب سړی يې د نجونو ميره يمه

خوله به د شونډو لاندي درکم

په سپينو غاښو مي لونګ ژوولي دينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نرگیسیت سره یوه اسطوره هم تړل سوې چي ښاغلي مصطفی سالک یې یادونه کړې ده:

ښه نرگسیت ته ولې نرگسیت وایي؟ تر شاه یې اسطوره پرته ده،یوه کیسه پرته ده،وایي چې اسطوروي څیرې (نارسي سس) له ځان سره د عبادت تر کچې مینه کوله بلې څیرې (ایکو) بیا له (نارسي سس) سره بې توله مینه لرله خو (نارسي سس) یې په کیسه کې نه و. په پای کې (ایکو) په هغه جهیل کې ځان ډوب کړ چې (نارسي سس) یې په رڼو اوبو کې د خپل حسن نندارہ کوله،(نارسي سس) چې وکتل (ایکو) ورکه ده نو غږ یې پرې وکړ،خو له هر لوري یې د خپل غږ انگازه واوریده.(نارسي سس) د جهیل پر غاړه ولاړ پاتې شواو هم هلته یې سا ورکړه،د هغه تر مرگ وروسته هلته د نرگس یو گل وټوکید چې سر یې ښکته کړی و او د جهیل په اوبو کې یې د خپل حسن نندارہ کوله.پر همدې بنسټ فرویډ د ځان مینه (نارسي سېزم) یانې نرگسیت وبلله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکلا په اړه د پښتو فولکلور نظر

ښکلا پوهنه یا جمالیات یو بېل علم او یو پراخه موضوع ده چي په یوه مقاله کي یې راټولول خورا ناشونی او سخت کار دئ او د یو بېل علم لکه ادبیات پوره کلونه د مطالعې دپاره غواړي خو کله چي د حسن د تعریف خبره کېږي نو د پوره فن ژبه گونگه ده او حسن نه سي تعریفولای یو عالم وایي ما شل کاله د حسن په اړه څېړنه وکړه خو اخیر په دې پوه سوم چي حسن نه تعریف کېږي، برانرډ بورکیټ وایي(د حسن داسي تعریف نسته چي ټول یې په یوه خوله بدرگه کي).گویټې وایي: (حسن د تشریح وړ څیز نه دئ دا خو د یو داسي خپرېدونکي،ښورېدونکي او ځلېدونکي سوري په شکل دئ چي عکس یې هم د تعریف په دام کي نه راځي.).

ونکل مان (د حسن اصلي سرچینه د پروېډ غوندي د انسان ژنده غریزه بولي او حسن د هغه ځایه را بهیدونکې ویاله بولي چي نړۍ خوړوبوې) ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څیر دئ چي د چینې د منځ نه را ایستل سوې وې که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وې خو ددې اوبو قدر او قیمت زیات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوې: حسن د داخیلي صفت په حیث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسي خیال دئ چي تجزیه نه اخلي دواړو جذبو ته مورږ په خصوصي ډول په یو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچینه یې شهوت دئ. تهامس ایکونیاس وایي: (د یو سړي د وجود ښایست په دې کي دئ چي د هغه جسماني اجزا په خپله کي ښه تناسب سره ولري او ورسره د رنگ د ښکلا خاصیت چي هم آهنگي ده پکښي موجود وي). په دې اند کله چي په یو شي د اجزاوو تناسب منځ ته راسي نو حتما دغه شي کي د ښکلا نندارہ راځي سینټ اگینسټاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې، دی وایي:(حسن په تناسب او هماهنگۍ کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په اجزاوو کي تناسب پروت وي).سمویل الیکزنډر لیکي:(د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کي دئ). نارولا وایي: (یوازې غټې سترگي او دنگه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي). فروېډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ژندي غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چي ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو حسن چي هر ډول شی دئ خو د حسن په اړه درې نظرېې مشهوري نظريې موجودي دي يوه دا چي حسن د انسان په داخل کي سته چي د انسان د وجوده دباندي حسن او قبحه شتون نه لري بلکي هغه زموږ ذهن دئ چي يو شی موږ ته ښکلی او بل بيا بدرنگه ښيي يوناني فيلسوفان وايي: (حسن او قبحه د يوه څيز دوه نومونه دې چي حسن د روحاني اضطراب د تسکين او د ژوند دهوسايني او ارتقا لپاره ضرور څيز دئ) دوی وايي نه حسن کوم شی دی نه قبحه يا بدرنگي، خو دويمه ډله علما بيا وايي چي حسن د انسان په ذهن او داخل پوري اړه نه لري بلکي دا په خارېجي نړۍ کي موجوده ده چي يو شي ته يې نسبت کېږي، گروس وايي: (په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.) او دريمه ډله پوهان بيا په دې اند دي چي ښکلا نه معروضي ده نه موضوعي بلکي د دې دواړو گډه لاسته راغلې گډوله ده ميا شريف وايي: (حسن د حقيقت او اظهار د امتزاج نه يو مخصوص صفت دئ.).د دغو درو واړو فلسفي نظرياتو يوه گډوله په يوه تپه کي گورو:

زما په سترگو ورته گورئ
جانان ښايسته دئ که رب زه لېونی کړمه

استاد سالک همدا خبره پر خپله فېسبوک پاڼه باندي داسي کړې ده چي په پورته ټپه کي د ښکلا درې واړي نظرېې را نغښتل سوي دي چي په لمړی نیم بيته کي وايي چي زما په سترگو ورته گورئ يعني که ستاسو په سترگو هر ډول وي خو زما په سترگو ورته گورئ خو بيا د همدې خبري څخه اوښتې ده او وايي جانان ښايسته دئ چي په دې ډول سره د ذهني ښکلا څخه راگرځېدلې ده او ښکلا د محبوب صفت گرځوي او کله چي دغه خبره په استفهامي ډول سره کوي نو بيا يو گډه نظريه ور څخه منځ ته راځي.

کله چي د دې اختلاف سر تناو وينو نو ۳۴۰ ق. م. مېلاد د ارسطو او افلاطون وخت ته ځان رسوي او د افلاطون له نظره گلان او پېغلي مري او د ښکلا ایډیا تل پاتي وي او د منځه نه ځي بلکي پاتي کېږي نو ځکه حسن يو ایډیال يا فکر دئ خو ارسطو ويل حسن په شيانو کي دئ نه په فکر کي.خو کله چي ټوله نظريات سره يو ځای کړو نو زيات وخت يوه خبره ترې جوړېږي چي ښکلا په ذهن سره پېژندل کېږي يعني قاضي يې ذهن دئ او دغه تصوېر بيا د ټولني څخه منځ ته راځي او ټولنه د يو شي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلا او بدرنگی عمومي تصوېر لري خو بیا دغه تصوېر ته هر انسان خپل فکري اند هم ور اچوي او بیا نو د دواړو نه د ذهني قضاوت دپاره یو قانون جوړ سي او په دغه قانون بیا بدرنګ او ښکلی بېلوو. موږ د ښکلا په فلسفي اړخ نور هېڅ کار نه لرو بلکي موږ يې په پښتو فولکلور کي د ښکلا تصور ګورو چي پښتانه کوم انسانان ښکلي بولو او کوم بدرنګ بولي او د جلال او جمال سره کوم کار نه لرو ځکه چي هغه یو پراخه موضوع ده او د یوې مقالې د ګنجایش وس نه دئ بلکي هغه پوره پوره کتابونو ته ضرورت لري.په پښتو فولکلور کي تر ډېره حده د ښکلا معیار سپین والی دئ هغه د پښتو متل دئ چي سپین والی د انسان اوه عیبه ورکوي او بل د پښتو فولکلور د ښکلا دپاره د سترګو زیات انتخاب کوي او تر ځنګ يې اوربل کاکل او زلفي د ښکلا دپاره یو ښه معیار بللی دئ خو کله کله د دنګ قد یادونه کوي. په پښتو فولکلور کي د سترګو یادونه په بېلابېلو بڼو سوی دئ کله د خړو سترګو خبره وي او کله بیا تورو سترګو خلګ د کاره یستلي وي کله تور اوربل د ښکلا زېړوونکی وي او کله بیا د تورو زلفو څخه بحث کېږي. راسئ په لاندي فولکلوریکو موادو کي د ښکلا ستاینه وګورئ:

خیړي سترګي سپینه خوله
ګران دي له بوري صبرېده

ماتي سترګي مات بانه
په سپیني نسته مړېده

سپین يې ګی دئ سپین يې زړه دئ
سپین د سپینو په تاله دئ

سترګي وړې ښې دي که غټې
وړو مین کړم غټو ورک له ملکه کړمه

یاري د دنګي جینۍ خوند کړي
تر پلو لاندي سرې غلی تېروینه

سپینه دي خوله سپین دي ځنځیر دئ
پلار دي امیر دئ جینۍ نه دي راکوینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زلفي مي مه لنډوه موري
په سر پرېکړو ونو نه کښيني بازونه

په ټوله پښتنه ټولنه کي تر سترګو زيات ارزښت بل کوم څه ته نه ورکوي او بيا نوري کيسي دي چي د ښکلا په اړه يې دوی بحث کوي چي بيا دنګه غاړه خوله او داسي نور خو د پښتو هر څومره فولکلور چي لټې پر لټ کو نو سپين واله او تر څنګ يې ښايستې سترګي جګه غاړه ده چي د ښکلاګانو د عظمت کلاګاني په وداني وي لکه:

سترګي دي توري په څنګ ګوري
د سپوږمۍ خوري د ژوندون دي ويستمه

سترګي هوسۍ صراحي غاړه
زلفي سنبل دي پر سېنه مزه کوېنه

په پورته کاکړيو او ټپو کي وينو چي د سترګو او ښو او سپين واله او لوړوالي صفت سوی دئ او هم دا د ښکلا معيار بلل سوی دئ چي دغه د پښتنو په سيمه کي هم همداسي دئ موږ وينو چي کله سپين سرې د يو چا صفت کوي نو وايي چي پلانۍ ښه جګه پزه غټي غټي سترګي او تکه سپينه ده.

خو په پښتو فولکلورر کي د غنمرنګو يادونه سوې ده ځکه د جغرافيه پوهانو په اند پښتانه غنمرنګه دي نو ځکه د خپل تبيت نه مجبور وي چي غنمرنګ وستايي خو کله کله بيا تر سپين والي او غنمرنګۍ ور هاخوا ته ښکلا هم لټوي او خصوصا په کاکړيو کي د سرې يادونه زياته سوې ده خو سوروالۍ هم هغه سوروالۍ نه ښيي چي بيخي تک سره وي بلکي سور سپين ښيي او کله کله د چينايانو غوندي وړې سترګي ښې بولي خو هغه تصور د ښکلا په اړه په پښتو فولکلور کي کم دئ لکه په دې ټپه کي:

ژړ چارګل ژړه څهره
ژړو پر ولنګ وموسيده

سترګي وړې ښې دي که غټي
وړې لا ښې دي غټي اور را لګوېنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په پورته ټپه کي په مستقیم ډول وایي وړې لا ښې دي خو په غیر مستقیم ډول سره د غټو سترګو صفت کړی دئ او دغه د غټو سترګو د ښکلا خبره کوي د ښکلا په اړه د فولکلور په تصور کي همدومره پاتېږو او مخي ته د تللو کوښښ نه کوو بلکي په دې متل چي مشت نمونه یې خروار سره عمل کوو او موږ په هم دې لړو فولکلوریکو موادو بسنه کوو او خپله مقاله په خپلو دې خبرو راټولوو چي څه چي د زړه خوښ سوه بس هغه ښکلي دي او بس.

په درنښت نوماند پوهنیار: معتصم بالله شاهد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د جمالیاتو علم د انسان د پیدایښت سره سم پر مختللی او وخت پر وخت یې په هکله نظریې پاته سوې دي خو د مکمل علم په حیث په ۱۷مه پیړۍ کي رامنځ ته سو.

جمالیات د جمال جلال بدرنګۍ او نیکو اخلاقو ښکلي فن علم دئ. جمال: هغه توازن دئ چي په معروض کي شتون ولرې موږ ته خوشحالي بخښي.

جلال: هغه معروض چي زموږ ذهن د تحیر بیري او لویۍ څه ډکوې. جلال په لویو ویرونکو او قوت لرونکو شیانو کي وې لکه غرونه ځنګلونه ستري مجسمې دریابونه او... خو جلال بیا په نرم او مهینو شیانو کي شتون لرې لکه: جینکۍ ګلان شبنم پاڼي چینې او ....

قبحه بیا تر یو حده عادي شی دئ موږ د هغه په هکله عکس العمل نه ښیو او د هغه په هکله بې تپاوته پاتیږو. قبحه زموږ ذهن ته خوښي نه بخښي قبحه بس دومره ورته کافي ده چي قبحه یا بدرنګي ده خو نه سو ویلای چي کوم لامل دئ چي قبحه منځ ته راوړې او ولي یو شی بدرنګ بلل کیږي.

طبیت د ښکلا لوی مظاهر دئ او د هر طبعي شي تر شا د جمال خورا لویه کیسه پرته ده.

د چینې د سپینو اوبو په منځ کي د ماهیانو سپینې او زرزري سینې د غرونو په زیږو پرښو د راتوییدونکو اوبو ننداره د سند په هواره لمن کي د څپو شور د باران د څاڅکو رواني کښتې د مځکې پر سر او بیا د هغې پنا کیدل د شفق سرې سترګي او د لمر غروب د محبوب په زنه کي مهین داغ د پیکي چتر نرمي ګوتي او همداسي د نارینه زیږوالی د هغه پر مخ د ږیري ویښته او د ښځینه مخ پاک او بې ویښتو.

که طبیعت نه فوق جمال ته راسو نو دومره وایو که د جمال نسبت الله ج ته وسي ورنه د هغه د لطف صفات مراد دئ او که د جلال نسبت ورته وسي نو د الله ج د قهر او جباریت صفات ورنه مرادیږې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرگسیت د نارینوو په اندازه د ښځو زیات مرض دئ او هغه کس چي د ورځې شل ځله آینې ته گورې هغه په مرگسیت یا پر ځان په مینتوب اخته دئ ښځینه د نارینوو په پرتله زیات په نرگسیت اخته دې نو ځکه وایي:

مځکي ته کوز سه خاوري ښکل که

لایق مي نه یې گرانه خدای درکړې یمه

او خپلي خبري په دې ټکو رالنډومه هر شی د جلال او جمال په شتون کي خوندور او بیله جماله بې خونده دئ.

ماخذونه

۱: قرآن کریم. (۱۳۹٦). کندهار: صداقت کتب خانه.

۲: بخاري، محمداسماعیل. (۱۳۹۰ ه). صحیح البخاري. کندهار: مکتبه حبیبیه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳: بلخي، جلال الدين. (۱۳۷۸ه). تفسير جلالين. لاهور: مکتبه دينيه.

۴: دمشقي، اسماعيل ابن کثير. (۱۳۸۵ه). تفسير ابن کثير. لبنان: مطبة البيروت.

۵: بلخي، جلال الدين. (۱۳۹٦ه). مولوي مثنوي معنوي. لاهور: مکتبة الدينيه.

٦: بهار، محمد تقي. (۲۰۰۱م). د ملک الشعرا بهار ديوان. تهران: موسسه فرهنگي، علمي، سينمايي الست فردا.

۷: بافقي، وحشي. (۲۰۰۱م) ديوان وحشي بافقي. تهران: موسسه فرهنگي، هنري سينمايي الست فردا.

۸: بابا، عبدالرحمن. (۱۳۹۷ه). د عبدالرحمن بابا ديوان. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه.

۹: بارگزی، حنان. (۱۳۸۸ه).د ميرزا حنان بارگزي ديوان. لاهور: صحاف نشراتي موسسه.

۱۰: خان، غني. (۱۹۸۵م). د غني خان کليات. کابل: د نشراتو رياست.

۱۱: خليل،جبران. (۲۰۰۹). الدمع والابتسامة. لبنان: طباعة البيروت.

۱۲: خليل،جبران.(۲۰۱۱). مجموعة الجبران. لبنان: طباعة البيروت.

۱۳: خټک، خوشحال خان. (۱۳۹۷ه). د خوشحال خان ديوان. خپرندويه يې نامالومه

۱۴: خټک،اقبال نسيم. (۱۹۸۷م). خوشحال او جماليات. پيښور: جدون پريس.

۱۵: داغر، شربل. (۲۰۰۹م). ماالجمالية. لبنان: مطبعة البيروت.

۱٦: درويش، دوکتور بهأ. (۲۰۰۲م). فلسفة العقل عند دوناد داپډوس. اسکندريه: شرکة الجلال للطباعة.

۱۷: روهي، محمد صديق. (۲۰۰٦م). ادبي څېړني. پيښور: اسد دانش مطبعه .

۱۸: شريعتي، علي. (۲۰۱۴م). هنر. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سينمايی الست فردا
.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹: شنواری، حمزه. (۱۳۹۶ ه). د حمزه شینواري غورچاڼ. کندهار: میوند خپرندویه ټولنه.

۲۰: فطر، امیرة الحلیمي (۱۹۱۹م). فلسفة الجمال. قاهره: دار المعارف.

۲۱: کرم، یوسف. (۲۰۰۹م). الطبیعة و مابعد الطبیعة. قاهره: مکتبة الثقافة الدینیه.

۲۲: کاروان، پیر محمد. (۲۰۱۵م). زرزري وزرې. کابل: دانش مطبعه.

۲۳: گنجوي، نیظامي. (۲۰۰۱م). دیوان نظامي گنجوې. تهران موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۴: ماشیري، بیار. (۲۰۰۹م). بم یفکر الادب. جزیران: مطبعة البیروت.

۲۶:نیشافوري، خیام. (۲۰۰۱). دیوان خیام نیشافوري. تهران: دارالطباعة تهران.

۲۷: نجیب، علي. (۲۰۰۷م). المأ والاحلام دراسة عن الخیال والمادة. لبنان: مطبعة البیروت.

۲۸: یوشج، نیما. (۲۰۰۱م). د یوشج دیوان. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۹: د پښتو فلکلور.

۳۰: د سالک، مصطفی. فسبوک اکاونټ.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library